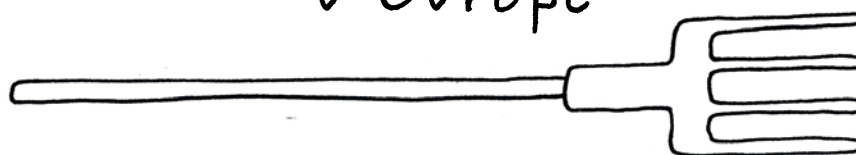

KOMUNITOU PODPOROVANÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

v Evropě

Evropská výzkumná skupina KPZ

2016

Evropská výzkumná skupina KPZ (2016)

komunitou podporovaného zemědělství v Evropě - zkrácená verze v češtině

Vydavatel:

**Ekumenická
akademie**

Ekumenická akademie
Sokolovská 50, 186 00 Praha 8
Tel.: +420 272 737 077
www.ekumakad.cz

1. vydání, Praha, 2016

Koordinace: Peter Volz, Dr. Weckenbrock, Nicolas Gressot,
Jocelyn Parot

Editorka originálu: Róisín Nic Cóil

Grafický design: Alexandra Gribble, Florenz König

Poděkování: Univerzitě v Coventry (CAWR), Urgenci,
Agronauten, Maulwurfe, Matislebauernhof,
Sabine Storch

Překlad: Michal Tichý, Jan Kotěra

Editor českého vydání: Jan Valeška

Vydavatel originálu: URGENCI - pod názvem European CSA Research
Group (2016): Overview of Community Supported
Agriculture in Europe.
[Http://urgenci.net/the-csa-research-group/](http://urgenci.net/the-csa-research-group/)
contact@urgenci.net

ISBN: 978-80-87661-31-4

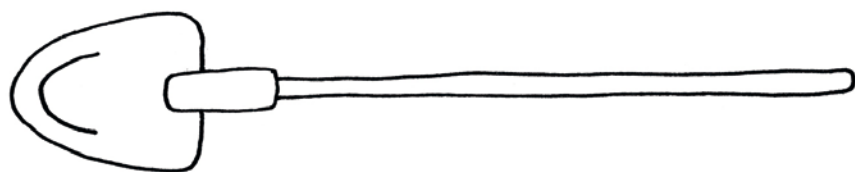
Tato publikace je zpřístupněna dle Creative Commons Attribution-
NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License

Vydání publikace bylo finančně podpořeno z prostředků Evropské unie a České
rozvojové agentury a Ministerstva zahraničních věcí ČR (v rámci Programu zahraniční
rozvojové spolupráce ČR). Obsah publikace je zcela na odpovědnosti Ekumenické
akademie a jako takový nemůže být považován za stanovisko uvedených institucí.

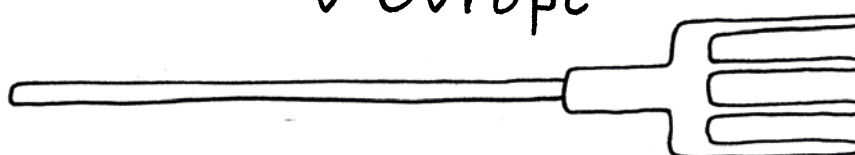

**ČESKÁ REPUBLIKA
POMÁHA**

KOMUNITOU PODPOROVANÉ ZEMĚDĚLSTVÍ

v Evropě

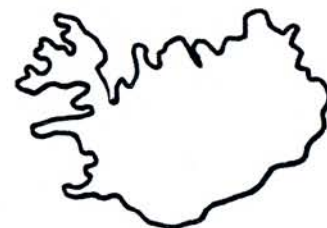

Evropská výzkumná skupina KPZ

2016

Obsah

Globální rozměr lokální zemědělské produkce	4
.....	
Tomáš Tožička	
Slovo úvodem	8
.....	
Tauger Groh	
Předmluva	9
.....	
Elisabeth Henderson	
Vznikající sítě občanského výzkumu a inovací	10
.....	
Michel Pimbert	
Úvod do komunitou podporovaného zemědělství v Evropě	12
.....	
Philipp Weckenbrock, Peter Volz, Jocelyn Parot, Nicolas Cressot	
Česká republika	16
.....	
Vratislava Janovská	
Rakousko	20
.....	
Anneke Engel, Stephan Pabst, Elisabeth Steigberger, Lena Wellman	
Německo	24
.....	
Katharina Kraiß, Sara Meißner	
Slovensko	30
.....	
Alexander Fehér	
Polsko	34
.....	
Julia Olszewska, Marta Sylla	
KPZ v Evropě v číslech	38
.....	
Nicolas Cressot, Jocelyn Parot, Philipp Weckenbrock, Peter Volz	
Příloha: Deklarace mezinárodního fóra pro agroekologii	44
.....	

Globální rozměr lokální zemědělské produkce

Tomáš Tožička

V devadesátých letech se s definitivní platností ukázalo, že Severem prosazovaný model intenzivního zemědělství postavený na stále větších statcích, strojních technologiích a chemickém ošetřování není ani udržitelný ani nedokáže řešit problém hladu. Počty lidí trpících podvýživou se snižují spíše kouzly statistiků nežli dostupností potravin pro nejchudší. Světová obchodní organizace v „Uruguajském kole jednání“ potvrdila privilegia státních dotací pro zemědělské koncerny a bohaté vlastníky půdy v bohatých zemích a zredukovala zemědělství na technický problém bez ohledu na zajištění potravin pro nejchudší.

V té době zahajuje svou činnost velká řada projektů, které navazují na tradice svépomoci, v Evropě pak ještě družstevnictví a také na zkušenosti z velké hospodářské krize a druhé světové války. Proti čistě technokratickému a shora diktovanému konceptu potravinové bezpečnosti prosazují nová hnutí tak zvanou potravinovou suverenitu. Cílem je, aby státy (a potažmo pak i regiony), měly dostatečné zemědělské kapacity zajistit svým obyvatelům dostatek zdravých potravin, a to udržitelným způsobem, a zejména aby právo na rozhodování o podobě zemědělského systému bylo v rukou těch, kteří jsou na něm bytostně závislí, tedy zemědělců a spotřebitelů. A proto, že právě toto právo aktérům potravinového systému vkládá do rukou, je i komunitou podporované zemědělství významnou součástí tohoto hnutí.

Dva důvody pro podporu lokálního zemědělství.

Když v roce 1998 vyšla kniha Richarda Douthweitea a Hanse Dieffenbachera *Mimo globalizaci – příručka lokálního hospodaření*, v níž se jedna z jejích částí se věnovala i zemědělské produkci.¹ Autoři již tehdy tvrdili, že dosavadní průmyslové zemědělství nemůže dlouho pokračovat. Jeho škodlivé dopady ohrožují zdraví obyvatel i přírodu.

V duchu lokálních ekonomických cyklů poukazovali autoři na dva důvody, proč je právě v zemědělství důležité dosáhnout co největší míry nezávislosti, nebo jak to začalo nazývat hnutí *Via Campesina* od devadesátých let - potravinové suverenity. První důvod je zřejmý. Lokální produkce, o níž víme, odkud pochází, snižuje riziko nekvalitních potravin. Možnost „volby nohama“ a odejít k jinému prodejci je díky místním vazbám větší a je tedy vyšší tlak na producenty udržovat vyšší kvalitu.

Druhým důvodem je to, že čím více se region stává závislým na vnějším importu, tím větší je jeho zranitelnost. Má mnohem menší schopnosti bránit se globálním tlakům a to se nakonec projeví i v dostupnosti potravin, v jejich kvalitě a v cenách. To můžeme vidět nejen v nejchudších zemích, ale i v těch nejrozvinutějších, jako je Česká republika. I my jsme skončili

¹ Richard Douthweite, Hans Dieffenbacher; *Jensaits der Globalisierung: Handbuch für lokalen Wirtschaften*; Mathias-Grünewald-Verlag; 1998 Mainz; kap.6.

po velkém očekávání ekonomického růstu tak, že se vyplatí nakupovat v zemích, kde jsou výdělky třikrát vyšší a pracovní podmínky neporovnatelně větší. Částečně je to právě proto, že naše lokální ekonomika nemá dostatek sil, aby vzdorovala tlakům globálních oligopolů.

Komunitou podporované zemědělství se snaží vycházet z obou principů. Na jedné straně podporuje lokální ekonomiku a zajišťuje vyšší multiplikační efekt finančního oběhu v regionu.² Na straně druhé pak zajišťuje spotřebitelům kvalitní potraviny. Navíc ještě poskytuje většině zúčastněných dobrý pocit ze svépomocné aktivity, která zvyšuje důstojnost života jejich i jejich partnerů.

Globální rozměr

Ale lokální ekonomika a zvyšování regionální potravinové suverenity mají i svůj globální rozměr. Ukazuje se, že dosavadní model zemědělské industriální produkce a distribuce žijící v opojení strojírenského, elektronického a biochemického technologického rozvoje fatálně zkolaboval.

Přes deklarované úspěchy Rozvojových cílů tisíciletí je zřejmé, že situace v zajištění potravin se nelepší. Setrvalým problémem zůstává hlad a podvýživa. Podle expertů na výživu dnes trpí nedostatečným přísunem kalorií a podvýživou minimálně jeden a půl miliardy lidí – v naprosté většině v rozvojových zemích, většinou ženy a děti.³ Rozhodně to není tím, že bychom nedokázali vyprodukovat dost potravin pro rostoucí počet obyvatel, jak tvrdí jeden z hlavních mýtů rozvojové problematiky.

Opak je pravdou. Podle Organizace pro výživu a zemědělství (FAO 2002 str. 9) se v roce 2002 vyprodukovalo o 17 % více kalorií na osobu, než tomu bylo před třiceti lety. Přesto nedokážeme zastavit utrpení hladovějících. Není divu, když se na světě vyhodí 1,3 miliardy tun potravin. Zpráva FAO z května 2011 uvádí, že na průměrného obyvatele Evropy či Severní Ameriky připadá 95–115 kg vyhozeného jídla ročně. Celkově se v bohatých zemích vyhodí 222 milionů tun konzumovatelného jídla, což se rovná celkové produkci všech států subsaharské Afriky.

Navíc se podle posledních výzkumů ukazuje, že přechod na ekologické zemědělství by dokázal produkci ještě zvýšit.

Agroekologie by přitom zbavila zemědělství závislosti na ropných produktech, zlepšila zdraví obyvatel a umožnila oživení venkova. Jenže opět zájmy nadnárodního průmyslu i návyky konzumentů v rozvinutých zemích jsou stále trvajícím překážkou.

A problémem je i klimatická změna, která může zásadním způsobem otrástit potravinovou bezpečností těch nejohroženějších. Jako jedni z největších producentů emisí skleníkových plynů na hlavu zde máme svůj neoddiskutovatelný díl odpovědnosti. Proto je důležité, abychom i v tomto ohledu měnili své chování, ať již na rovině osobní a rodinné – otázka spotřeby, i na rovině občanské – jako aktivní hybatelé

² Finanční multiplikace nám říká, kolikrát je peněžní jednotka použita (jakou vytvoří hodnotu), než z regionu zmizí.

³ Hicel, J. (2016). The true extent of global poverty and hunger: Questioning the good news narrative of the Millenium Development Goals. Third World Quarterly, Vol. 37, Iss. 5, 2016

společenských změn a strůjci transformace politicko-ekonomického paradigmatu.

Zajišťování potravinové suverenity na regionální a v některých případech i mikroregionální úrovni má stále rostoucí důležitost. KPZ přispívá svým dílem i k řešení globální krize. Nejen tím, že vyšší spotřebou lokálních potravin omezuje negativní dopady spojené s transportem potravin a pěstováním potravin vhodných pro transport a potravinové ztráty v celém distribučním řetězci.

Omezuje také pěstování potravin na export, které je v rukou několika málo koncernů. Ty brání využití půdy pro místní zásobování a přispívají k likvidaci malých farmářů.

Kritika potravinové suverenity a zvyšování nezávislosti

Přichází především z podnikatelského prostředí. Profesor Aerni, jeden z neznámějších kritiků potravinové suverenity, považuje za vhodnější nástroj podporu PPP (partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem), přenos technologií a zapojení zemědělců do globální ekonomiky.⁴

Aerni ve svých článcích správně brojí proti „privilegovanému“ přístupu k potravinové suverenitě, když kritizuje především snahu městských středních tříd zajistit si „čerstvé a zdravé potraviny“ a zpochybňuje jejich skutečný zájem o zemědělce a tedy o princip potravinové suverenity obecně. Studie v této knize ukazují, že se ovšem jedná o předvídatelnou, ale nakonec jen omezenou část účastníků, kteří v podpoře lokálního zemědělství nevidí žádnou jinou hodnotu, než zajištění zdravé výživy.

Neokonzervativní odpůrci komunitních svépomocných aktivit nabízí jako univerzální alternativu začlenění malých farmářů do globálních obchodních vztahů. O navitě těchto plánů by mohl mluvit nejméně drobný zemědělec, včetně těch českých.

Historie nás učí, že jsou to především úspěšné decentrální svépomocné aktivity s dostatečnou veřejnou podporou, které vedou k efektivnímu zajištění veřejné služby. A garance kvalitních a dostupných potravin patří mezi veřejnou službu v Evropě minimálně od roku 1945.

Pokud máme skutečně přerámovat udržitelnost a zbavit se ideologického nánosu – jak správně požaduje Aerni, pak musíme změnit redukcionistické vnímání půdy a potravin jako nějakých komodit o sobě a uvědomit si, že jsou součástí složitějšího neurálního pletence.

Polycentrické zemědělství

Různé formy komunitou podporovaného zemědělství, družstevnictví a dalších svépomocných aktivit jsou správnou odpovědí na daný problém. Formy se mohou lišit stejně

⁴ Aerni Philipp a kolektiv; Reframing Sustainable agriculture v The Prospects of International Trade Regulation: From Fragmentation to Coherence; editoři: Thomas Cottier, Panagiotis Delimatsis; Cambridge University Press; New York, 2011.

Poznámka k české verzi

Jan Valeška, Karolína Silná

Pro český překlad studie Komunitou podporovaného zemědělství v Evropě, která mapovala tento fenomén ve 22 evropských zemích, jsme vybrali jen několik zemí, které jsou nám geograficky a často i kulturně nejbližší, tak, abychom tento fenomén představili v širším, ale stále dostatečně blízkém kontextu. Nicméně český překlad nabízí kvantitativní shrnutí výstupů celého výzkumu i další zajímavé doprovodné texty významných osobností tohoto oboru a je doplněn o text Tomáše Tožičky, který celý koncept komunitou podporovaného zemědělství uvádí i do globálních zemědělsko-sociálních souvislostí.

Původní zpráva v angličtině je dostupná na www.urgenci.net.

jako úspěšnost a efektivita. Ale zmenšování pěstitelsko-produkčně-spotřebitelských kruhů na úroveň funkčních autonomních (tedy polycentrických) celků je zatím jedinou správnou odpovědí, kterou známe. Nejde o ideologie, jde o prosté poznání kybernetiky, které nás ve své základní tezi učí, že jen rozmanitost dokáže vyřešit rozmanitost.

Je to tedy přesně naopak, než jak nás učili teoretici reálného socialismu a ještě důrazněji pak zastánci tzv. Washingtonského konsensu. Předat náš život do rukou partajně-meritokratického systému nefunguje, stejně jako nefunguje, když se vzdáme nástrojů veřejné kontroly a předáme moc do rukou oligarchických monopolistů, kteří se nakonec obejdou i bez politiků.

Pokud chceme na složitost situace reagovat efektivně, musíme se té složitosti co nejvíce přiblížit a zrcadlit ji – byť vždy s nějakou mírou vědomé redukce – co nejméně i v „managementu“. Velké celky – jako státní a korporátní aparáty – mají snahu si realitu vytvářet, vytvářet si její fantazijní obraz, s nímž komunikují a který předkládají veřejnosti. Je to podobné, jako když si někteří lidé vytváří ve své hlavě fantazijní postavy svých bližních a když se s těmito fantazijními postavami pohádají, přenášejí konsekvence této hádky i na reálnou osobu, která s jejich fantazií ovšem nemá nic společného.

Společenskou léčbou tohoto fenoménu je zvýšení autonomie menších celků, které tak dokážou lépe reflektovat realitu.

Dalším důvodem je, že centralistické, monopolistické i oligopolistické struktury nejsou schopny reagovat na požadavky a potřeby celku ani dost rychle, ani dost efektivně. Rozmanitost ve společenských strukturách naopak zvyšuje schopnost reakce a flexibilitu. Stafford Beer, jeden ze zakladatelů kybernetiky, vidí decentralizaci jako základ demokracie a základní princip každého „životaschopného systému“ na planetě.⁵

Takové sdílení odpovědnosti ovšem vyžaduje změnu chování všech aktérů. Lidé ve státní správě a samosprávě musí hledat nové formy komunikace a koordinace, aby nahradili hierarchickou strukturu řízení síťovým managementem. Nepřivilegovaní lidé musí být aktivními hybateli změny svého okolí, privilegované skupiny nesmí stát v cestě soudržné společnosti postavené na rovnosti, svobodě a solidaritě.

Komunitou podporované zemědělství u nás i ve světě je malým krůčkem, na kterém se můžeme učit, jak dojít k důstojné a udržitelné společnosti pro všechny.

⁵ Například ve Beer, Stafford; Decision and Control: The Meaning of Operational Research and Management Cybernetics; John Wiley & Sons, Ltd. (UK), 1994, str. 375

Slovo úvodem

Trauger Groh

Trauger Groh je německý průkopník systému komunitou podporovaného zemědělství. Pracoval a studoval v severoněmeckém Buschberghofu a poté, na počátku 80. let, založil koncept KPZ v Temple-Wilton Community Farm ve Spojených státech. Odtud a také z Indian Line Farm, kde působil Robyn Van En, se inspirace vrátila zpět do Evropy.

Experimenty s hospodařením popsané v této knize představují nové sociální formy zemědělství, které se objevily v posledních letech, kdy dochází k úpadku rodinných hospodářství a vzestupu průmyslového zemědělství. Tyto formy zapojují mnoho místních rodin do rozhodování a pracovního postupu, jehož výsledkem je zelenina, ovoce, mléko a maso, které tito lidé i konzumují. Tímto způsobem nově ustanovují propojení mezi farmou, zemědělcem a spotřebitelem. Ačkoli tento přístup nemusí nutně poskytovat plnohodnotnou odpověď na všechny otázky, jež nastává dilema moderního zemědělství, věříme, že nabízí mnohé.

„Jednoduše řečeno, tyto snahy vystupují pod názvem komunitou podporované zemědělství (KPZ).¹ KPZ je organizace založená na společenství zemědělců či zpracovatelů a spotřebitelů. Spotřebitelé jsou nezávislí na samotných statcích, ale souhlasí s tím, že zemědělcům, kteří jejich potravinám dávají vzniknout, poskytují přímou, na předplatitelské bázi založenou podporu. Zemědělci se zaručí, že vyvinou maximální úsilí k vzniku dostatečného množství potravin a v dostatečné kvalitě tak, aby byly naplněny potřeby a splněna očekávání spotřebitelů. Tak vytvářejí statky a rodiny systém vzájemné podpory. Uvnitř tohoto obecného systému existuje široká škála variací závislá na prostředcích a přáních jeho účastníků. Nenajdete dva stejné komunitní statky. (...)

1 Kterým se v KPZ říká „podílníci“.

„Podobně, jak tomu bývá u mnoha všeobsažných pojmů, termín komunitou podporované zemědělství je mírně zavádějící. Vyplývá z něj, že jde hlavně o zvláštní podporu zemědělství. Ačkoli se toto vysvětlení může zdát správné, *primární potřebou není podpora zemědělství ze strany komunity, ale spíše svépomocná podpora vlastní komunity skrze zemědělství. To je existenciálně podstatné, ať se nám to líbí, nebo ne.* Nemáme možnost volby, zda chceme či nechceme provozovat zemědělství, jak je tomu třeba u produkce televizorů. A proto musíme buď být zemědělcem, anebo zemědělství podporovat, každý z nás a za každou cenu. Nemůžeme to vzdát, protože se nám to nehodí anebo to nevynáší. (...)

„Tohle si uvědomuje stále víc lidí, kteří jsou připraveni sdílet zodpovědnost za hospodaření s aktivními zemědělci. (...)

„Tak, jak tento koncept chápeme - a jak se praktikuje a rozvíjí na mnoha hospodářstvích - KPZ není jen novým a chytrým marketingovým přístupem, přestože ho někteří za něj už považují. Komunitní zemědělství je spíš nezbytnou obnovou hospodaření skrze jeho zdravé napojení na lidské společenství, jehož přežití je na zemědělství a zemědělcích závislé. Ze zkušenosti rovněž vyplývá potenciál komunitního zemědělství pro obnovu vztahu lidí k půdě.“

Tento úryvek je z úvodu ke druhé knize Traugera Groha a Stevena McFaddena *Farms of Tomorrow Revisited: Community Supported Farms – Farm Supported Communities* (Biodynamic Farming and Gardening Association, USA, 1998). Publikováno se svolením Traugerovy ženy Alice Groh.

Předmluva

Elizabeth Henderson

Elizabeth Henderson hospodaří v Peacework Organic CSA, která v roce 2016 zahájila 28. rok své existence. Je čestnou prezidentkou Urgenci a autorkou publikace *Sharing the Harvest. A Citizen's Guide to Community Supported Agriculture* (Chelsea Green, 2007)

Komunitou podporované zemědělství je idea, nesmírně tvárný koncept nového propojení spotřebitelů a zemědělců, alternativní způsob distribuce založený na komunitních hodnotách a solidaritě. Ekonomika přímého prodeje z něj činí oboustranně výhodné řešení pro zemědělce i spotřebitele. Zemědělec dostane poctivou cenu a spotřebitel zaplatí méně, protože mezi nimi není prostředník. Zemědělci systém KPZ nabízí možnost široké podpory od skupiny lidí, které upřímně zajímá životaschopnost jeho hospodářství a kteří s ním chtějí sdílet jeho rizika. Spotřebitelé získávají příležitost spojit se s půdou, poznat lidi, kteří jejich potravinám pomáhají vznikat, důvěřovat jim a také podporovat lokální ekonomiku.

Každý kulturní okruh, který přijme koncept KPZ za svůj, jej utváří jinak na základě svých vlastních historických zkušeností a každá individuální KPZ je místním, specifickým modelem vytvořeným tak, aby vyhovoval producentům, jejich půdě, přesvědčení, spotřebitelům a trhům. Definice agroekologie z fóra potravinové agroekologie Nyélenyi odpovídá konceptu KPZ:

„Agroekologie je způsobem života a jazykem přírody, který se, jako její děti, učíme. Není pouhou sadou technologií a výrobních postupů. Nemůže být stejným způsobem aplikována všude. Spíše tkví v zásadách, které jsou stejné napříč různorodostí našich prostředí, avšak mohou být a jsou praktikovány mnoha různými způsoby, s každým sektorem přispívajícím k barevnosti své místní reality a kultury, avšak vždy respektujícím Matku Zemi a naše společně sdílené hodnoty.“ (Deklarace Mezinárodního fóra agroekologie, Nyéleni, Mali, 27. únor 2015)

Po celém světě sdílí KPZ základní nosné principy:

- Vzájemnou pomoc a solidaritu – přímé propojení a sdílení rizika mezi zemědělci a lidmi, kteří jejich potraviny konzumují
- Metody ekologického zemědělství (někdy vyžaduje bio certifikaci)
- Biodiverzita a odmítání GMO
- Vysoce kvalitní, bezpečné potraviny přístupné co největšímu množství lidí a za sjednanou cenu, spravedlivou jak pro producenta, tak i pro podílníka
- Vzdělávání veřejnosti v oblasti zemědělství
- Neustálé zlepšování

Ve většině zemí podstupují malá hospodářství rodinného typu – v konfrontaci s průmyslovým, globálním potravinovým systémem ovládaným korporacemi – stejný ekonomický boj na život a na smrt.

Supermarkety, samoobsluhy, balené, zpracované potraviny lákají moderní spotřebitele – a pak podlamují jejich zdraví. Takto nalákaní moderní obyvatelé měst touží po alternativě, která by je znovu spojila s tradicí stravování jejich předků, s půdou a se zemědělci, kterým mohou důvěřovat. KPZ takovou alternativu nabízí.

Tato studie odhaluje fascinující podobnosti i rozdíly v 21 evropských zemích, kde farmy budoucnosti vytvářejí nové kombinace tisíciletého rolnického zemědělství, nejnovějších vědeckých objevů z oblasti ekologického zemědělství a moderní komunikace.

Vznikající sítě občanského výzkumu a inovací

Michel Pimbert

Tato pozoruhodná zpráva předkládá kritickou analýzu rozmanitých forem konceptu komunitou podporovaného zemědělství (KPZ), které se objevily a nyní se šíří Evropou. Drobní zemědělci a další občané se organizují za účelem přímých dodávek a spotřeby potravin prostřednictvím komunitně založených forem ekonomické výměny. S volbou stát se součástí KPZ se z občanů nestávají pouzí spoluproducenti potravin, ale i spoluvůdci statků, biodiverzity, krajiny, kultury a nově definované modernity. Jak to velmi výstižně formuloval Wendell Berry, jedení je zemědělskou činností (Berry, 1993). Díky zapojení občanů – spotřebitelů – vytváří KPZky nová lokální odbytiště pro ekologické potraviny. KPZ tak rostoucí měrou pomáhá při odměňování zemědělců a znásobuje ekologické produkční modely ve venkovském, příměstském a městském prostředí. Ty KPZky, které umožňují a podporují ekologickou produkci, také reflektují pevný závazek směrem k udržitelnému, územně založenému rozvoji v Evropě.

Společný výzkum, jehož výsledkem jsou zde uvedené informace, je zvláště pozoruhodný. Autoři příspěvků do této zprávy společně shromáždili nové poznatky o KPZ a o krátkých potravinových sítích. Zjišťování těchto poznatků probíhalo jako přirozený proces, do nějž byli zapojeni občané. Cílem tohoto decentralizovaného a mnohostranného přístupu byla snaha o posílení inovačních schopností občanů a dále – na základě horizontálnější a více rovnostářsky založené logiky – o úspěšné vybudování sítě znalců pracujících nezávisle na státu a trhu. Etablované i nově vzniklé sítě občanského výzkumu a inovací tak přinesly nové poznatky a pohledy na zemědělství a jeho postupy, produkty, pole, krajinu a mnohé „živoucí kampusy“, z nichž lidé získávají své živobytí a čerpají svou kulturu. Díky znovuzapojení občanů do vytváření a ověřování poznatků se vznik této zprávy stal příkladem odinstitucionalizování výzkumu s cílem rozvíjet autonomní učení a jednání. Ukazuje také, jak může horizontální síť organizovaných občanů napomoci

demokratizaci výzkumu potravin a zemědělství pro agroekologii a potravinovou suverenitu. (Pimbert, 2009)

Tento občanský a svépomocný výzkum evropského systému KPZ je zřejmě nejlépe pokládat za dvoustranný přístup k proměně znalostí a způsobů poznávání potravinové suverenity. Svépomocně organizované a široce rozprostřené formy autonomního výzkumu doplňují další snahy, usilující o demokratizaci veřejného zemědělského výzkumu, a to tím, že umožňují až doposud vyloučeným zemědělcům a občanům rozhodovat o prioritách výzkumu a mít nad ním dohled. (Pimbert, 2009)

Autoři této zprávy uznávají, že stále existují mezery ve znalostech, ale jsou si i vědomi potřeby dalšího zkoumání silných stránek, slabin a potenciálu evropského hnutí KPZ. Také si uvědomují, že ne všechna jejich zjištění se opírají o pevné důkazy. Nicméně kvalitu a platnost výsledků zde prezentovaného výzkumu nelze hodnotit pouze z úzkého východiska pozitivistické vědy. Kritéria platnosti a kvality je třeba značně rozšířit. Jedním důležitým kvalitativním kritériem je, zda tato sociální nauka o KPZ otevřela nový komunikační prostor pro nastolení demokratického zkoumání. Druhým kritériem je, zda přispěla ke vzniku široké komunity zapojující do zkoumání rozličné aktéry. Společný výzkum zjevně uspěl v obou těchto kritériích. Finální, objektivní odpovědi nakonec nejsou tak důležité jako procesy, které vedly k zapojení lidí do společného procesu vytváření poznatků o KPZ pro potravinovou suverenitu.

Navíc, decentralizovaný a společný výzkum, jehož vyústěním tato zpráva o Evropském KPZ je, nám nepomáhá jen k porozumění, jak proměnit způsoby poznávání ekonomické

výměny v potravinových systémech. Je i skromným, avšak důležitým příspěvkem k vědomostem o transformaci ekonomické vědy, která podpírá a legitimizuje potravinovou a zemědělskou politiku v Evropě. Toto společné bádání svým důrazem na solidární ekonomiku a spravedlivou dělbu nákladů, přínosů a rizik mezi producenty a podílňiky v KPZ například přispívá k osvobození naší společnosti od dogmat neoliberální ekonomie (jakými jsou například nutnost tržní konkurence, individualizace a čiré zaměření na maximalizaci zisku...). Mnohé zde uvedené praktické příklady z KPZ ukazují, že v Evropě jsou dozajista možné i jiné cesty organizace ekonomické výměny.

Toto přehodnocení ekonomie občanskou společností, spolu s ní a pro ni je dnes naléhavou prioritou. Jednoduše řečeno, současné poznání a politiky potravinářsko-zemědělského komplexu zaměřené na růst vedou k ekonomické likvidaci bezprecedentního množství zemědělců a možností obživy na venkově v celé Evropě i ve zbytku světa. Potřebu znovu zlidštit ekonomiku a zbavit ji této kletby výstižně vyjádřil Castoriadis (1996):

„Potřebujeme nezbytně vytvořit novou vizi..., vizi, která by do středu lidského života vložila i jiný smysl než pouhé rozšiřování výroby a spotřeby a která by nabízela životní cíle, jež považují i ostatní lidé za smysluplné (...) To je nesmírný problém, jemuž dnes čelíme. Měli bychom chtít společnost, v níž ekonomické cíle přestaly být těmi ústředními (nebo jedinými), v níž se ekonomika vrací zpět na místo prostředku v lidském životě a není jeho nejvyšším cílem, a v níž se proto vzdáváme šíleného závodu za stále vyšší a vyšší spotřebou.

To není nezbytné jen proto, abychom se vyvarovali konečného zničení životního prostředí planety, ale je to zejména nutné k záchraně lidských bytostí z duševní a morální bídy.“

„Nacházení cesty ven“ je částečně závislé na demokratičtějších a autonomnějších způsobech vědění, vystavených na místních reáliích a odlišných ukazatelích spokojenosti, blahobytu a „dobrého života“. Jak ukazuje občanská zpráva o Evropských KPZ, transformace znalostí a způsobů organizace ekonomického života je nejen možná, ale může rovněž vést k životaschopnějšímu, sociálně spravedlivějšímu, družnějšímu a udržitelnějšímu životu pro lidi a krajinu.

Odkazy

Berry, W. (1993) Standing on Earth. Golgonooza Press.

Castoriadis, C. (1996) La montée de l'insignifiance. Les carrefours du labyrinthe IV. Seuil, Paris

Pimbert, M.P. (2009) Transforming Knowledge and Ways of Knowing. In: Towards Food Sovereignty. Reclaiming Autonomous Food Systems (Chapter 7). RCC and IIED. <http://pubs.iied.org/G02493.html?k=pimbert>

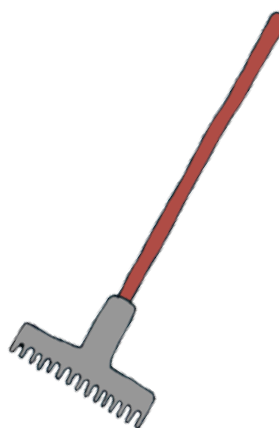
Autor

Michel Pimbert

Profesor agroekologie a potravinové politiky

Výkonný ředitel Centra pro agroekologii, vodu a odolnost (Centre for Agroecology, Water and Resilience, CAWR)

Univerzita Coventry, Spojené království

Úvod do komunitou podporovaného zemědělství v Evropě

Philipp Weckenbrock (Agronauten), Peter Volz (Agronauten), Jocelyn Parot (Urgenci), Nicolas Cressot (GASAP)

Průmyslové zemědělství je dominantním způsobem hospodaření v Evropě a v mnoha dalších částech světa. V průmyslovém zemědělství se neustále zmenšující počet zemědělců stává rukojmím v soutěži o produkci stále většího množství potravin, stále rychleji a levněji. Takový systém vyvíjí tlak na zemědělce, zvířata, rostliny a životní prostředí. Průmyslové zemědělství, vysoce mechanizované a založené na aplikaci chemikálií, je silně závislé na fosilních palivech. Mezi ty, kdo v tomto systému ztrácí, lze zahrnout zemědělce, spotřebitele, životní prostředí a obecně i společnost. Největší užitek z něj má několik obrovských a stále rostoucích nadnárodních podniků zemědělsko-průmyslového sektoru.

Komunitou podporované zemědělství nabízí alternativní přístup k zemědělství, založený na solidaritě, bezprostředních vztazích mezi lidmi, vzájemné důvěře, malém rozsahu činností a respektu k životnímu prostředí.

Co je komunitou podporované zemědělství?

Hlavní myšlenka KPZ je jednoduchá: skupina spotřebitelů se spojí se statkem v jejich okolí. Spolu sdílejí náklady zemědělské sezóny, včetně pronájmu půdy, osiva, nářadí a mzdy zemědělce. Obdobně se dělí i o produkci statku. Tímto způsobem:

- podílníci získají čerstvé potraviny z blízkého statku vyrobené zemědělcem, kterého znají
- zemědělci získají dobré pracovní podmínky a produkují pro lidi, které znají

V srpnu roku 2015 se zástupci 22 evropských zemí sešli ve Schwarzwaldu nedaleko Freiburgu (Německo) s cílem zahájit práci na společném výzkumu KPZ v Evropě.

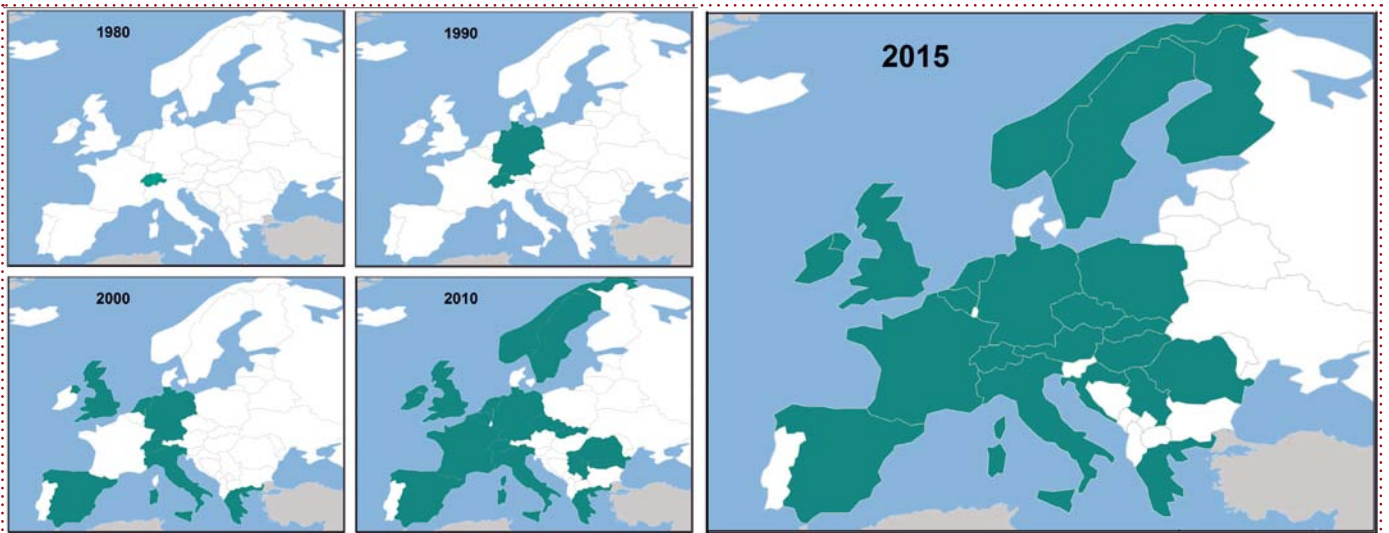
Během setkání byla vytvořena následující pracovní definice KPZ:

„KPZ je přímé partnerství mezi skupinou spotřebitelů a zemědělcem či zpracovatelem potravin, v němž rizika, odpovědnost i odměnu sdílejí obě skupiny na základě dlouhodobých dohod. KPZ, jež obecně funguje v malém a lokálním měřítku, usiluje o zabezpečení kvalitních potravin ekologickou cestou.“

I když pro KPZ existují některé charakteristické rysy, jako například dlouhodobé smlouvy a přímé partnerství, musíme zdůraznit, že každá iniciativa KPZ je jedinečná: v některých všichni členové pracují na statku, zatímco v jiných dělá všechnu práci sám zemědělec. Některé KPZky produkují pouze zeleninu, zatímco jiné nabízejí i med, vejce, maso, sýr atd. Některé

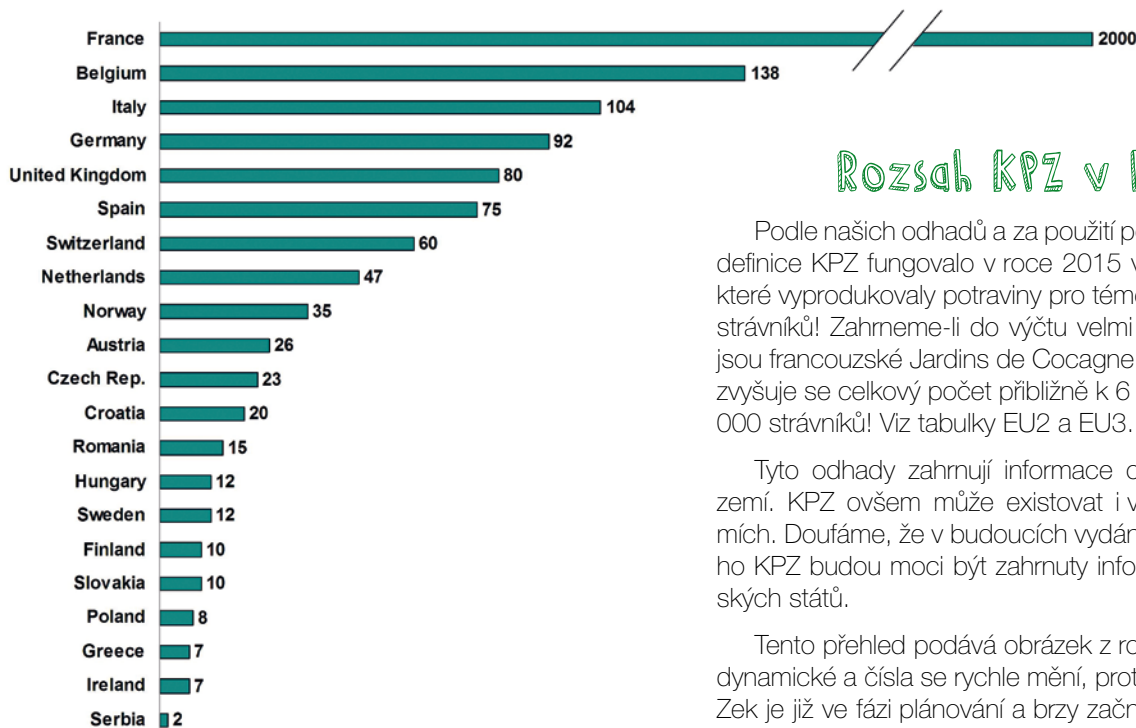
Evropská výzkumná skupina KPZ, 26.-27. 8. 2015.

EU1: Mapa ukazující rozšíření KPZ v Evropě v letech 1978-2015.

jsou malé a mají jen hrstku členů, jiné sdružují tisíce členů. Početné jsou i možnosti právních forem KPZ, jež zahrnují nevládní organizace, družstva nebo sdružení. Jsou však i takové, které fungují jako neformální skupiny. A tak bychom mohli pokračovat. Zprávy jednotlivých zemí v této publikaci poskytují podrobnější informace o stavu KPZ v evropských státech, které tento projekt zkoumal. Měli bychom si uvědomit, že některé hodnoty zmiňované v definici jsou spíše proměnlivé než absolutní. Sdílení rizik by například mohlo být považováno za stupnici s různými úrovněmi než jako předurčený princip, jemuž se skupina buď přizpůsobí, či nepřizpůsobí. A stejná poznámka by se mohla týkat i jiných závazků uvedených v definici.

Následující dva oddíly shrnují vývoj a rozšíření Evropského hnutí KPZ podle zpráv z jednotlivých zemí.

EU2. Odhadovaný počet KPZ

Vývoj KPZ v Evropě

První známá KPZka v Evropě, Les Jardins de Cocagne, byla založena nedaleko švýcarské Ženevy roku 1978. Na sklonku 70. a v průběhu let 80. vznikalo jen málo nových KPZek. Ovšem okolo přelomu milénia nabral rozvoj hnutí KPZ na rychlosti. Od té doby se každý rok objevují nové KPZky ve stále větším počtu zemí.

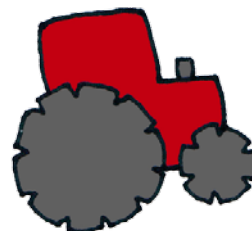
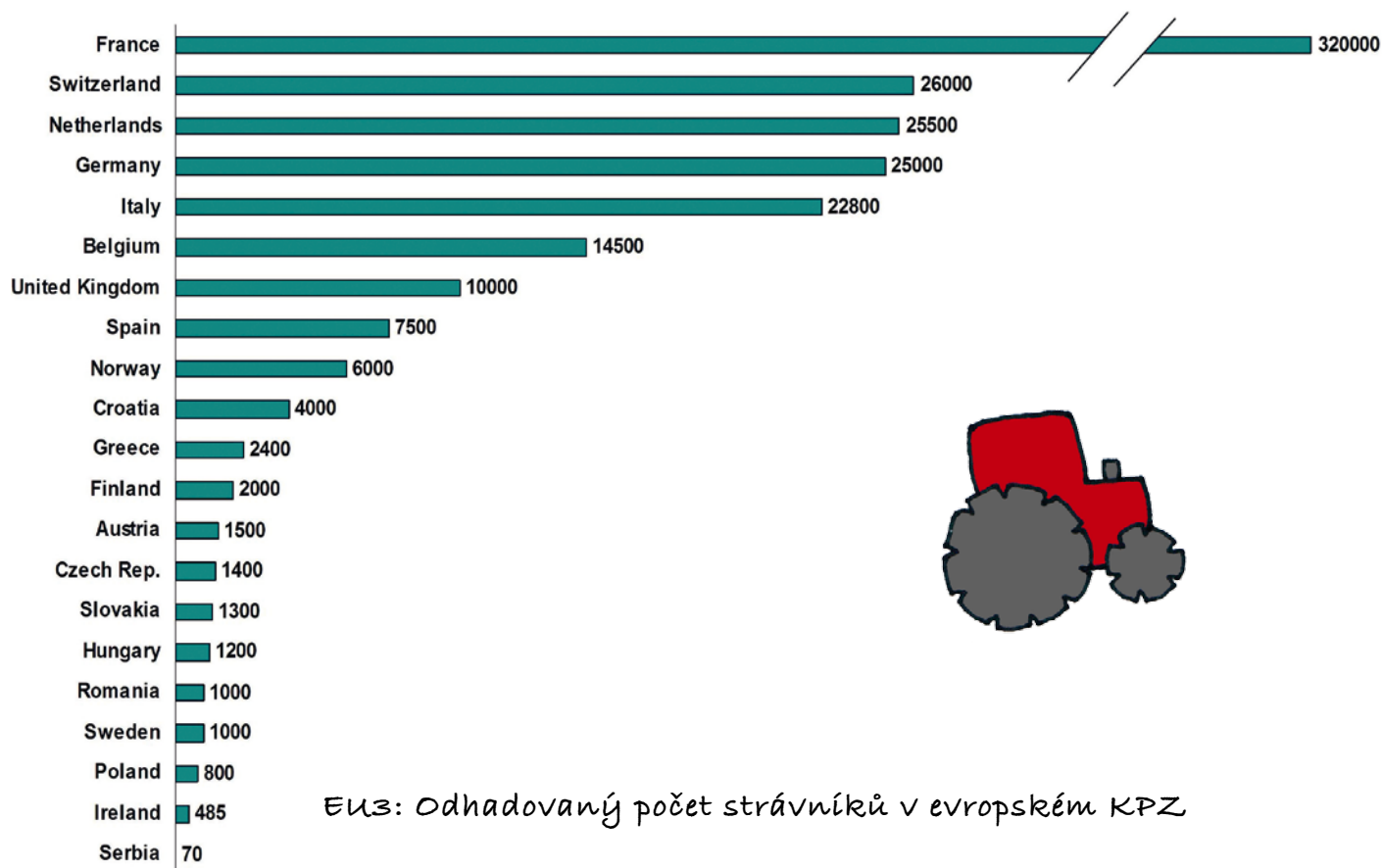
Tento dynamický vývoj je zobrazen na mapě (viz EU1)

Rozsah KPZ v Evropě

Podle našich odhadů a za použití poměrně úzce vymezené definice KPZ fungovalo v roce 2015 v Evropě 2 783 KPZek, které vyprodukovaly potraviny pro téměř půl miliónu (474 455) strážníků! Zahnmeme-li do výčtu velmi příbuzné iniciativy, jako jsou francouzské Jardins de Cocagne a všechny italské GAS, zvyšuje se celkový počet přibližně k 6 300 iniciativám a 1 000 000 strážníků! Viz tabulky EU2 a EU3.

Tyto odhady zahrnují informace o KPZ z 22 evropských zemí. KPZ ovšem může existovat i v jiných evropských zemích. Doufáme, že v budoucích vydáních Výzkumu evropského KPZ budou moci být zahrnuty informace ze všech evropských států.

Tento přehled podává obrázek z roku 2015. Hnutí je velmi dynamické a čísla se rychle mění, protože mnoho dalších KPZek je již ve fázi plánování a brzy začne fungovat. Jak je uvedeno výše, na jasné definici KPZ se stále pracuje a naše vědomosti jsou stále ještě kusé. Jedna z metodologických obtíží

EU3: Odhadovaný počet strážníků v evropském KPZ

této studie spočívá v určení, které iniciativy z širokého hnutí alternativního zemědělství mohou být považovány za KPZky. To lze ilustrovat na dvou příkladech:

Ačkoli francouzské Jardins de Cocagne (Cocagnské zahrady, neplést s první KPZkou ve Švýcarsku) sdílejí mnohé charakteristiky KPZ uvedené v pracovní definici, nejsou v této studii za KPZky považovány. Podle odhadů našich italských expertů splňuje 5 % italských GAS (Gruppo di Acquisto Solidale – Solidární nákupní skupina) kritéria výše zmíněné pracovní definice KPZ. To vše je předmětem diskuse. V budoucnosti bude potřeba výraznější výzkumné diferenciaci mezi KPZ a příbuznými koncepty.

Výhled

S pokračujícím šířením KPZ vzniklo na podporu hnutí několik iniciativ: v současnosti jsou dostupná školení k založení KPZ, rozvíjí se komunikace a propojování mezi KPZ a dalšími sociálními, environmentálními a zemědělskými aktéry, jakými jsou například Nyéléni, agroekologické hnutí, Evropská síť pro přístup k půdě, permakultura, producenti volně nehybridních osiv, atd.

Při zohlednění rozmanitosti forem KPZ vzniká nutnost průběžné práce na definici charakteristických rysů, jež hnutí sdílí jako společné. Mezi příklady této práce spadají projekty koordinované Urgenci, mezinárodní síť KPZ, spolupráce na společné Evropské listině KPZ a definici KPZ (urgenci.net/we-have-found-common-ground/).

Kromě pokroku v organizaci vyústila tvořivost tisíců členů KPZek v nová řešení zahrnující mimo jiné regionální logistiku (např. vývoj cyklistického vozíku pro přesun těžkého nákladu), komunikaci a systém objednávek.

KPZ, které není tolik vystaveno tržním tlakům, nabízí mnohem víc svobody k experimentování, než je tomu u statků mimo systém KPZ, a tak poskytuje vynikající kontext pro testování inovativních zemědělských technik, jakými jsou smíšené kultury a zemědělsko-lesnické systémy. Navíc KPZ vyvíjí a testuje inovace v produkci a distribuci, které by mohly být zajímavé i v nezemědělském kontextu.

V mnoha evropských zemích je KPZ stále ve svém raném vývoji. V takových případech bývá hnací silou hnutí specifická společensko-kulturní skupina mladých, vzdělaných a sociálně uvědomělých městských obyvatel. To není překvapující, protože tito lidé obecně jsou poměrně otevření novátorství. Nicméně v zemích, kde je KPZ více zakotveno, vidíme, že se rozšířilo i mimo velká centra a mimo tento specifický společensko-ekonomický kontext.

Zatímco se až dosud nejvíc KPZek věnuje produkci zeleniny, navyšuje se i pokrytí široké škály ostatní zemědělské produkce. V této souvislosti je zajímavé poznamenat, že existují iniciativy, které založily komunitou podporovaný chov ovcí, komunitou podporované pekárny i komunitou podporované rybářství.

Zemědělství je obecně základnou naší ekonomiky. Při reformování této základny se může KPZ stát modelem tolik potřebného posunu ke skutečně udržitelné ekonomice v lidském měřítku.

Česká republika

Vratislava Janovská

Místní pojmenování

Komunitou podporované zemědělství

Obecná definice

KPZ je v České republice založeno na vzájemném vztahu mezi spotřebiteli a zemědělci a zpracovateli potravin, kteří společně sdílejí bohaté i chudé výnosy. Mezi hlavní cíle KPZ patří: náležet k lokálním řetězcům výroby i spotřeby potravin, podporovat environmentálně šetrné způsoby obdělávání půdy, spolupráce s lidmi a zušlechťování vztahu k jídlu.

Země v souvislostech

obecné informace

V České republice žije zhruba 10,5 miliónů lidí na ploše 78 866 km² (přibližně 133 lidí na km²). Průzkum výdajů na potraviny z hlediska příjmů obyvatel v analyzovaném období 2001-2009, opírající se o data ze statistiky rodinných účtů, ukazuje, že české domácnosti vynaložily svůj dostupný příjem především na jídlo a nealkoholické nápoje, což v průměru tvoří 19 % čistých peněžních výdajů. Poptávka po potravinových položkách se zdá být relativně nasycena, z čehož se dá usuzovat, že rostoucí kupní síla naznačuje především přechod ke spotřebě luxusních a vysoce kvalitních potravin (Malá a Červená, 2012). Na důkaz toho došlo kolem roku 2010 ke změně: objevil se větší zájem o prodej potravin přímo od farmářů; lidé začali objevovat kratší zásobovací řetězce od výrobce ke spotřebiteli. Vznikla vlna několika desítek farmářských trhů, které se otevřely po celé zemi, a také malých obchodů specializujících se na místní potraviny. Spotřeba potravin s přidanou hodnotou se částečně protнула s neoficiálním přímým prodejem z farmy - což existuje dosud - pod heslem: „Najdi si svého farmáře“. Tato poptávka přišla především od městských spotřebitelů se zájmem o zdravé, kvalitní potraviny a byla také impulsem pro začátek KPZ v České republice. (Frélichová, 2013)

Spotřeba bioprodukce

Obecně utratí ročně každý obyvatel české populace okolo 200 Kč za biopotraviny a podíl biopotravin na celkové spotřebě zůstává dlouhodobě přibližně 1 %. Zhruba 60 % biopotravin se dováží a celkový prodej biopotravin, včetně exportu, dosahuje peněžního objemu okolo 2,1 miliardy Kč. Čeští spotřebitelé nakupují nejvíc biopotravin v maloobchodních řetězcích (67 %), za nimiž na druhém místě následují prodejny zdravé výživy a biopotravin (20 %). Podíl přímého prodeje biopotravin (skládající se z přímého prodeje z farem a z přímých nákupů od výrobců a distributorů) činí další 4 %, podíl prodeje z nezávislých malých prodejen dosahuje 1 % a asi 1 % biopotravin se prodává v restauracích. (eAGRI, 2015a)

Informace o zemědělství

Zemědělské podniky nyní v České republice obdělávají okolo 4 264 000 hektarů zemědělské půdy, což je asi polovina (54 %) celkové plochy země. Je zde 0,42 ha zemědělské půdy na obyvatele, z toho 0,3 ha je orná půda (zhruba evropský průměr). Více než třetinu půdy České republiky tvoří lesy. Nejvíc půdy je ve vlastnictví fyzických osob a právních subjektů. České a moravské zemědělství lze charakterizovat pováživou fragmentací vlastnictví půdy a vysokým procentem pronajímané půdy (přibližně 85 %). Velikost podnikatelských struktur se výrazně liší od podnikatelských struktur ve 28 členských státech Evropské unie. Podniky s více než 50 ha zemědělské půdy zabírají 92,2 % celkové obdělávané půdy v České republice. V roce 2004 zaměstnávala zemědělská výroba přibližně 141 000 lidí a toto číslo soustavně klesá. Percentuální podíl zemědělských pracovníků v celkové struktuře zaměstnanosti národního hospodářství je proto 2,9 % (eAGRI, 2015b). V současnosti čeští zemědělci projevují rostoucí zájem o výrobu biopotravin. Počátkem roku 2012 již bylo v ČR registrováno 646 výrobců biopotravin spolu s 3,920 ekologickými zemědělci obdělávajícími plochu 482 927 ha, což představuje 11,4 % celkové zemědělské půdy. Z toho 59 281 ha tvořila orná půda, 6 453 ha byly sady a na vinice připadla plocha 965 ha. (eAGRI, 2015a)

Česká republika ve faktech

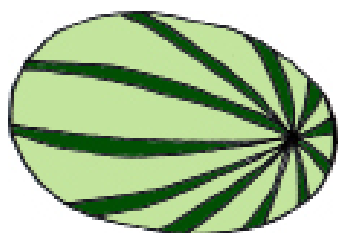
Počet KPZ?	23
Od kdy?	2009
Národní zastřešující organizace?	AMPI – Asociace místních potravinových komunit (www.asociaceampi.cz), která je neziskovou organizací založenou v roce 2014. Jejím hlavním cílem je vzdělávání dospělých v oblasti environmentálních aspektů zemědělství a spotřeby potravin; zemědělcům a spotřebitelům nabízí poradenství a pomoc při zakládání místních potravinových iniciativ a sociálního podnikání, podporuje místní potravinové alternativy a provádí výzkumné a studijní aktivity v oblasti udržitelného hospodaření a místních potravinových systémů.
Odhad počtu strávníků a zapojených farem?	Co se týká počtu spotřebitelů zahrnutých do oněch 23 KPZ v ČR, jedná se přibližně o 600 členů (obvykle rodin), což může celkem představovat okolo 1 400 lidí, jejichž životy je založeno na KPZ.

Historie a charakteristika KPZ

informace v této kapitole vycházejí z výsledků průzkumu Cenzus, který prováděla v roce 2015 výzkumná skupina KPZ organizace Urgenci, a z online průzkumu, jenž uskutečnila asociace AMPI mezi členy KPZ v období mezi listopadem 2014 a říjnem 2015. K roku 2015 máme v České republice 23 známých projektů či iniciativ KPZ, ačkoli v dotazníku online průzkumu Cenzus Výzkumné skupiny KPZ odpovědělo pouze 18 zástupců KPZek (78 %).

Vývoj KPZ v České republice v současné době teprve začal, první KPZka – Toulcův dvůr – byla založena v roce 2009. Informace o KPZ a jeho systematickém šíření máme díky Janu Valeškovi, správci neziskové organizace PRO-BIO LIGA. <http://biospotrebitel.cz/chci-znat-bio/pro-bio-liga>.

Vývoj KPZ nebyl – soudě podle odpovědí v průzkumu – rychlý, protože v následujících letech (2010, 2011) byla založena jen jedna nová KPZka ročně. Od roku 2012 byl již růst patrný: v letech 2012 a 2014 to byly 3 a v roce 2013 dokonce 4 nově založené KPZky. V roce 2015 vzniklo dalších 5 nových KPZek. KPZ je v zemi nerovnoměrně rozšířená, koncentruje se především ve velkých městech, jako jsou Praha a Brno (viz mapa CZ1). Většina KPZek spadá pod neformální síť místních potravinových iniciativ, ačkoli formální organizace KPZ byla založena v roce 2015 díky aktivitám AMPI. A proto mohou všechny fungující KPZky zažádat o členství v této organizaci, a to od roku 2016.

Charakteristické znaky

V České republice je KPZ chápáno jako vzájemný vztah mezi podílíky a zemědělci a zpracovateli potravin, kteří spolu sdílejí hojné i chudé výnosy. Přímé partnerství mezi skupinou spotřebitelů a jedním nebo více výrobci zmiňuje 15 respondentů průzkumu Cenzus organizace Urgenci. 14 respondentů z 18 KPZek tvrdí, že sdílení rizik uvnitř KPZky je důležitou součástí závazku s farmářem. Navíc 16 respondentů odpovědělo, že sdílení odpovědnosti za hospodaření a závozy jsou pro jejich KPZku relevantní. Na druhé straně, pouze 7 respondentů pokládá společné odměňování za pěstitelské aktivity za součást jejich KPZky. To může souviset s metodami distribuce produktů používanými v České republice. Většinu produktů zemědělec dováží na odběrná místa, která jsou obvykle ve městech (u 16 KPZek). Pouze dvě KPZky používají metodu samosběru; 5 jich nabízí vyzvednutí na statku.

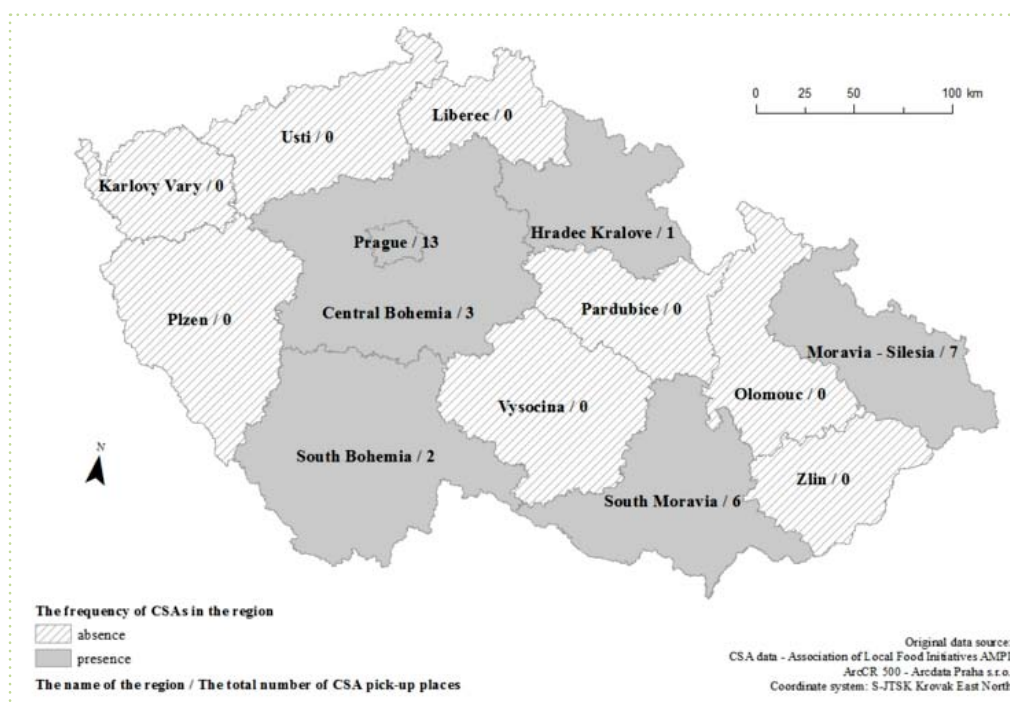
Existují různé typy KPZ?

společenství předplatitelů

Většina KPZek v České republice (12 iniciativ) funguje jako společenství předplatitelů. Tato kategorie se definuje jako skupina lidí se závazkem k existujícímu hospodářství na časově specifikované období. Členové se obvykle závazně přihlašují na sezónu (celou nebo půlku) a dopředu zaplatí za členství (obvykle ve splátkách). Členové přebírají odpovědnost za administrativu skupiny a distribuční místo. Jedinou odpovědností zemědělce, který je podnikatelem prodávajícím své výrobky členům, je pěstování. Rizika a výnosy sdílejí obě strany do určité míry, protože členové obvykle souhlasí s obdrženými podíly, které jsou založené na celkovém objemu (menší/žádné podíly v mimořádných případech).

Komunitní statky

Komunitní statky (5 iniciativ) jsou typem KPZ, který zřizuje komunita nebo nevládní organizace. Ta najme zemědělce na obdělávání půdy ve vlastnictví nebo v nájmu této organizace. Všechny náklady a výnosy (produkty) jsou rozděleny mezi

CZ1: Mapa zobrazující rozložení iniciativ komunitou podporovaného zemědělství v roce 2015. Název kraje/celkový počet odběrných míst KPZ (Krčilková a kol., 2015)

členy. Zemědělec je obvykle členem i zaměstnancem, který je jako jediný odpovědný za produkci a zemědělské úkony (včetně organizace dobrovolníků). Obě strany rizika a přínosy plně sdílejí.

Předplatitelské KPZ

Dalším typem KPZ jsou předplatitelské KPZ skupiny. Zemědělec nabídne svou produkci a spotřebitelé si se slevou předplatí podíl na celou sezónu. Závozy a odběr podílů jsou v režii zemědělce. Sdílení rizika a přínosů zde neexistuje. Navíc se po členech nevyžaduje žádný jiný závazek kromě předplacení podílu a přihlášení se na celou sezónu. Tento typ KPZky se může potýkat s problémy, pokud není zapojení komunity dostatečné.

Právní uspořádání

Z hlediska právní formy jsou tyto různé typy KPZ v České republice úzce propojeny. Jedenáct KPZek sepsalo formální smlouvy a sedm funguje pouze na základě neformální dohody.

Zapojení odběratelů

KPZ nabízí členům společenství příležitost k vybudování bližšího vztahu se zemědělcem a potencionálně i s ostatními členy. Mnoho KPZek také zapojuje takové prvky, jakými jsou společenské akce a možnost pracovat na statku. V České republice je možnost účastnit se společných aktivit významná pro 35 % respondentů. (Krčilková a kol., 2015) Podle průzkumu Cenzus se členové českých KPZ věnují především administrativě a organizaci (šestnáct KPZek). Pouze u pěti KPZek

pomáhali členové s pěstováním, ačkoli devět KPZek tvrdí, že jejich členové pomáhají s balením produkce. V šesti KPZkách se členové podílejí na rozhodování, ale pouze dva členové KPZek investují peníze do rozvoje statku. Lang (2010) naznačuje, že se členové KPZek zajímají spíše o teoretické aspekty společenství a zapojení do KPZ než o praktickou účast, tudíž je míra skutečné účasti na záležitostech místního společenství často nízká. Chuť a odhodlání členů zapojit se do společenství se různí. To pro zemědělce znamená, že by neměli úspěšnost své KPZky posuzovat podle toho, kolik a jak často se členové aktivně zapojují do její činnosti. Zemědělci by si měli uvědomit, že různí členové mají různé potřeby. (Zepeda a kol., 2013) Někteří členové by raději zaplatili o trochu více peněz, aby měli méně povinností na statku, případně žádně. (Lang, 2010)

Druh produkce

Největší díl produkce tvoří ovoce a zelenina a jeho rozsah je totožný s celkovým rozsahem produkce v rámci KPZ. Žádná KPZka nenabízí maso a pouze jedna poskytuje mléčné výrobky, chléb nebo vejce. Pět KPZek nabízí vejce.

Vlastnictví půdy

Záruka půdních držav je ve spojitosti s KPZ také důležitým faktorem. V České republice půdu nejčastěji vlastní sám zemědělec (osm KPZek), u čtyř KPZek má zemědělec půdu pronajatou od soukromého vlastníka a pouze u dvou KPZek mají pronájem všichni členové. Většina KPZek jsou již zavedené statky, které vydělily část své produkce pro KPZ.

Rozsah zemědělské plochy se pohybuje mezi 1 až 80 ha. Průměr je okolo 3-5 ha. Celková plocha pro produkci KPZ je mezi 1-3 ha.

Poznámka

Měli bychom mít na zřeteli, že informace o příjmech a výměrách půdy jsou přibližné, protože zástupci KPZek, kteří odpověděli v průzkumu Cenzus, často nebyli zemědělci a neznali přesná čísla, což také potvrdili v dotazníku. Je proto nezbytné s dotazováním pokračovat v dalším výzkumu.

Práce a příjmy

KPZku většinou provozuje zemědělec (10 KPZek) s rodinou (9 KPZek). 12 skupin využívá sezónních pracovníků nebo

wwooferů (3 KPZky). Pouze pět skupin potvrdilo, že jejich členové pomáhají s prací na statku. Jen dva zemědělci jsou zaměstnanci svých KPZek. Ostatní zemědělci (16) zaměstnanci dané KPZky nejsou. Pouze jeden zemědělec potvrdil, že jeho příjmy pokrývá KPZka ze 100 %. Nejčastěji tvoří příjem z KPZky 25 % celkových příjmů statku. Ostatní statky mají krom KPZ i jiný příjem. 8 zemědělců doplňuje svůj příjem dotacemi, 10 má i jiné distribuční kanály a 4 mají další zaměstnání.

Agroekologické postupy

Většina KPZek (celkem 14 statků) jsou certifikované jako ekologické (jeden je biodynamický s certifikátem ekologického zemědělství), zbytek sice certifikovaný není, ale alespoň se drží hlavních cílů KPZ v České republice, které se týkají místní výroby a spotřeby potravin, podpory způsobů obdělávání půdy šetrných k životnímu prostředí, spolupráce mezi lidmi a kultivace vztahu k jídlu. Nejčastější odpovědí na dotaz po důvodech vstupu do KPZky je možnost přístupu ke zdravým, čerstvým, výživným a ekologickým potravinám. Výsledky studie podporují domněnku, že KPZ je oblíbeno u lidí, kteří poměrně silně preferují místní potraviny a jsou finančně dostatečně odolní na to, aby přidružené náklady ustáli. Třetina respondentů v průzkumu Cenzus vyjádřila znepokojení nad bezpečností a spolehlivostí potravinového zásobování; chtějí vědět, odkud jejich jídlo pochází, kdo je vypěstoval a jaké zemědělské postupy při tom byly použity. Další běžnou pohnutkou členů KPZek je povědomí o sezónnosti: myšlenka, že bychom neměli jíst pouze lokálně, ale i s ohledem na sezónnost produktů. (Krčílková a kol., 2005)

Agroekologické pojetí není u KPZ po celé České republice obvyklé, ale zastřešující organizace AMPI pomáhá – díky seminářům, zpravodajům a dalším informačním kanálům – šířit znalosti o agroekologických principech nejen mezi zemědělci a spotřebiteli, ale i mezi širokou veřejností. Ve své listině AMPI přijalo principy Nyélénijské deklarace pro agroekologii.

Výhled

Povědomí české populace o KPZ vzrůstá, protože kromě neziskovek a aktivistů začala i média věnovat pozornost hledání nových přístupů k udržitelné výrobě potravin. V devíti případech to byli členové společenství, kdo přišli s nápadem založit KPZku, ve srovnání s pouze dvěma případy, kdy to byli sami zemědělci. Jinou běžnou cestou založení KPZky je společný nápad zemědělce a spotřebitelů (6 případů). S cílem porozumět pozadí motivace členů stát se součástí KPZ v České republice, Krčílková a kol. (2015) analyzovala demografické znaky respondentů online průzkumu, který AMPI předložilo členům KPZ mezi listopadem 2014 a říjnem 2015. Ženy tvořily mírnou většinu (66 %). Z hlediska věku respondentů to byli převážně mladší lidé, 80 % z nich spadalo do věkové kategorie 26-40 let. 55 % respondentů má děti žijící ve společné domácnosti. Zajímavé je, že všichni respondenti mají přinejmenším středoškolské vzdělání a 81 % z nich univerzitní diplom. To napovídá, že členové těchto KPZek často patří k vysoce vzdělané části populace s vyššími příjmy. V České republice byli hlavními motivy členů pro vstup do KPZ: (1) přístup k vysoce

kvalitním, čerstvým potravinám a (2) příležitost podpořit místní zemědělce. Většina členů KPZek zjišťovala nevýhody zejména v nedostatku výběru a v nefunkčním společenství.

Odkazy

eAGRI (2015a) Agriculture. Organic farming. <http://eagri.cz/public/web/en/mze/agriculture/organic-farming/>

eAGRI (2015b) Agriculture. Online: <http://eagri.cz/public/web/en/mze/agriculture/>

Frélichová, Veronika (2013) „Jídlo s tvářím farmáře: komunitou podporované zemědělství v České republice.“ Magisterská práce, Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra environmentálních studií: 98p.

Krčílková, Šárka, Vratislava Janovská, Alena Vranová & Caitilin Pohle (2015) “Be Part of CSA! What is the Motivation to Join Community Supported Agriculture in the Czech Republic?” Prezentace z konference, SURAP 2015, Nitra, Slovensko. www.surap.eu

Lang, Brandon (2010) “The Changing Face of Community Supported Agriculture” in: Culture & Agriculture, vyd. 32, č. 1, str. 17-26.

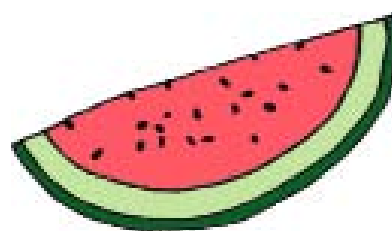
Malá, Zdeňka & Gabriela Červená (2012) “The Relation and Development of Expenditure Inequality and Income Inequality of Czech Households” in: Economic Annals, vyd. LVII, č. 192/ leden-březen, str. 56-78

PRO-BIO LIGA. <http://biospotreitel.cz/chci-znat-bio/pro-bio-liga>

Zepeda, Lydia., Anna Reznickova & Willow Russel (2013) “CSA Membership and Psychological Needs Fulfilment and Application of Self-determination Theory” in: Agriculture and Human Values, vyd. 30, č. 4, str. 605-614.

Autorka

Vratislava Janovská je výzkumnou pracovnící na Fakultě životního prostředí České zemědělské univerzity v Praze. Je držitelkou magisterského titulu v oboru Aplikovaná ekologie a je kandidátkou doktorského studia Krajinná ekologie. V současnosti píše svou závěrečnou práci na téma „Příčiny a důsledky fragmentace zemědělské půdy“. Zajímají ji struktury zemědělské krajiny, vlastnictví půdy, záruky půdní držby a přístup k půdě, zejména ve spojitosti s malými místními iniciativami, jako je KPZ. Od ledna 2015 je koordinátorkou KPZ CoolLAND (www.cooland.cz), jelikož se domnívá, že spojení mezi výzkumníky, zemědělci, veřejností a podílníky je nejlepší cestou, jak se učit jeden od druhého. Je členkou národní organizace KPZ v České republice – AMPI (<http://asociaceampi.cz>).

Rakousko

Anneke Engel, Stephan Pabst, Elisabeth Steigberger, Lena Wellman

Místní pojmenování

- Solidarische Landwirtschaft – SoLawi (solidární zemědělství)
- Gemeinschaftsgestützte Landwirtschaft – Gelawi (komunitně založené zemědělství)
- Miteinander Landwirtschaften – MiLan (farmaříme společně)

Země v souvislostech

obecné informace

Populace: 8,6 milionů (leden 2015)

Plocha: 83 878,99 km²

V porovnání s ostatními evropskými zeměmi je zemědělská struktura Rakouska poměrně malá. Nicméně zde navýšením mechanizace a používáním agrochemických vstupů došlo k posunu směrem k intenzifikaci, racionalizaci a specializaci výroby (TNI, 2013: 85).

Struktura farem

Průměrná velikost farem (18,9 ha) se od roku 1951 zdvojnásobila a strukturální změny vedly k větší koncentraci půdního vlastnictví (TNI, 2013: 85). Většina farem, které byly zrušeny v letech 1995-1999, měly mezi 2 ha až 5 ha (TNI, 2013: 85). V zemi se projevuje sklon k hospodaření ve velkém, tedy trend, v němž pokračuje i Evropská zemědělská politika. Počet farem s rozlohou 50-100 ha se od 80. let až do roku 2010 téměř zdvojnásobil. Více než třetina (37,3 %) rakouských zemědělců své hospodářství řídí jako profesionální podnik, více než polovinu (55 %) tvoří zemědělci, pro něž je hospodaření jen částečným úvazkem. Okolo 35 % farem řídí ženy. Populace pracovníků v zemědělství poklesla z 11 % v 60. letech na 5,5 % v roce 2009. Celkový počet hospodářství v Rakousku klesá; od roku 1951, kdy zde existovalo 432 848 farem, se počet zmenšil víc jak o polovinu na 167 500 farem v roce 2013. Tyto farmy jsou převážně v rodinném vlastnictví. 94 % celkové obhospodařované plochy jsou soukromé pozemky a 4,7 % tvoří pronájem.

Zemědělská půda a výroba

V Rakousku je více než 60 % hospodářské půdy označováno za nepříznivé (znevyhodněné) horské regiony (TNI, 2013:

87), což vede k silné konkurenci při využívání půdy. Od roku 1951 ztratilo Rakousko jednu třetinu své orné půdy. Zatímco se stále víc produktů dováží, nejurodnější části rakouské půdy jsou uzavřeny (TNI, 2013: 87). V roce 2013 činila celková zemědělsky využívaná plocha 2 728 558 ha, z čehož téměř polovinu tvoří trvalé travní porosty a druhá polovina je využívána jako orná půda. Okolo 60 500 ha se využívá k pěstování révy a k ovocnářství.

Hlavním produkčním typem v Rakousku je chov zvířat. Kromě toho má Rakousko vysoký stupeň soběstačnosti v mase a mléčných výrobcích (více než 100 %), zatímco soběstačné se zeleninou je pouze z 59 %, a to za stoupající spotřeby zeleniny (v současnosti 111,2 kg na osobu). Také u ovoce je 51% soběstačnost celkem malá.

Přímý prodej

V 80. a 90. letech začalo mnoho farem s přímým prodejem, který se stal významnou součástí jejich celkových příjmů. Takto obcházely maloobchodní kanály, obdržely vyšší ceny díky farmářským trhům, bedýnkovým systémům a farmářským obchodům. V posledních dvou dekádách farem s přímým prodejem ubývá. Tento trend se často vysvětluje jako výsledek koncentrace v maloobchodním sektoru, striktních závazků, jakými jsou hygienická nařízení pro drobné zemědělce a zvýšených daní na garantovaný příjem z přímého prodeje. Závazky, které navyšují náklady na přímý prodej, například současná povinnost mít registrační pokladnu, snižují chuť zemědělců začínat s přímým prodejem.

Historie a charakteristika KPZ

Hnutí KPZ můžeme považovat za třetí vlnu biohnutí v Rakousku, které zde v porovnání s ostatními evropskými zeměmi začalo velmi brzy. Nejprve podáme přehled tří vln ekozemědělského hnutí v Rakousku a potom charakterizujeme hnutí KPZ.

Tři vlny ekozemědělského hnutí v Rakousku

Vezmeme-li v úvahu ekologické metody obdělávání, lze říci, že Rakousko má celosvětově největší podíl ekologicky obdělávané plochy. Od roku 2010 počet podniků klesá, avšak ekologicky obdělávaná plocha (20 %) se ve vztahu k celkové zemědělské ploše zvětšila. První ekologické statky byly založeny v roce 1930. V roce 2014 je 17 % všech statků

Rakousko ve faktech

Počet KPZ?	Přibližně 26
Od kdy?	2011: činnost zahájilo první KPZ hospodářství Gela Ochsenherz
Národní zastřešující organizace?	Existuje neformální síť koordinovaná pracovní skupinou, která organizuje dvě setkání k výměně zkušeností v roce
Odhadovaný počet strávníků a farem?	V současnosti okolo 27 statků s 1 500 spotřebiteli

ekologických stejně jako 20 % zemědělské půdy. První vlna ekologického zemědělství byla započata německy hovořícími průkopníky ekologického zemědělství Rudolfem Steinerem, manželi Müllerovými a Hansem-Peterem Rushem. Mnoho zemědělců začalo aplikovat ekologické metody a spotřebitelé začali utvářet neformální sítě tak, aby získali přístup ke „zdravým potravinovým produktům“. První formální spotřebitelsko-výrobní sítě vznikaly v raných 80. letech. Spotřebitelé sehráli aktivnější roli na začátku, ale brzy to byli zemědělci, kteří převzali chod obchodu, a spotřebitelé se stáhli. Druhá vlna přišla s tzv. bioboorem v roce 1990. Supermarkety začaly s prodejem bioznaček a díky evropským regulacím pro bioprodukty se certifikace třetí stranou stala závaznou. V roce 2005 musely nakonec rozličné certifikační organizace svépomocně organizované farmáři vytvořit jednotnou organizaci nazvanou Bio Austria. Pouze Demeter a Asociace Orbi zůstaly autonomní. Tuto koncentraci ekologických certifikačních institucí doprovází koncentrace maloobchodu potravin. V současnosti je více než 85 % prodeje potravin pod kontrolou tří společností (Spar, Hofer (Aldi) a Rewe Group), které určují ceny všem výrobcům obecně, ale i specificky výrobcům ekologickým. Na závěr je třeba se zmínit i o třetí vlně hnutí ekologického zemědělství, jejímž cílem je zaměřit se na koncentraci v maloobchodu s biopotraviny a ve výrobním sektoru; Nyelénijské hnutí zacílené na potravinovou suverenitu uvádí různé příklady toho, jak se vypořádat s těmito problémy v praxi. Potravinová družstva (Skupiny solidárního nakupování), spotřebitelsko-výrobní sítě (Nets) a systém komunitou podporovaného zemědělství se pokoušejí obejít a vypořádat se s korporátním potravinovým režimem a vybudovat nové cesty spolupráce mezi spotřebitelem a zemědělcem (Schermer, 2015). Výrobci bojují s koncentrací půdy a práce tak, že mladí zemědělci zakládají nové iniciativy, žijí se jako rolníci a na koncentraci půdy reagují obzazováním půdy nebo zakládáním pozemkových spolků pro společné vlastnictví půdy.

Dynamika rakouského hnutí KPZ

Hnutí KPZ má v Rakousku mnoho kořenů. Promítání filmu Farnář John a pozvání od Wolfganga Strántze, pokladníka první německé KPZky, zemědělské komunity Bushberghofu, svedlo dohromady několik lidí, kteří hledali nové způsoby produkce a spotřeby potravin. Wolfgang Strántz byl pozván na Dny ekologických zemědělců v roce 2010 a poté znovu Peterem a Lilli z prodejního zahradnického hospodářství Ochsenherz nedaleko Vídně. Po roce intenzivních setkávání pracovních skupin mezi spotřebiteli a výrobcí, a s podporou skupiny AgrarAttac, se zrodila první rakouská KPZka. V následujícím roce se další dva statky chopily příležitosti a založily nový byznys podle vzoru KPZ: Kleine Farm a Gemüsefreude. Ve stejnou dobu Evropský výměnný projekt zemědělcům umožnil vycestovat a zhlédnout různé KPZ statky v osmi evropských zemích. Projekt „KPZ pro Evropu“ řídila Mezinárodní síť KPZ Urgenci

a koordinovala jej rakouská AgrarAttac. Projekt inspiroval k novým myšlenkám a upevnil vůli těch, kteří chtěli rozjet nové KPZ hospodářství.

V letech 2013-2015 začalo podnikat v oboru KPZ okolo 24 statků a jejich rostoucí skupina se potkávala dvakrát ročně na setkáních zemědělců; přítomni byli i aktivní členové-nezemědělci. Tato setkání umožnila nepočtená networkingová skupina, která je stále organizována neformálně na dobrovolné bázi. Výsledky průzkumu Cenzus ukázaly, že 14 KPZek má okolo 1 000 členů, proto odhadovaný počet členů 27 skupin KPZ statků v Rakousku je nejméně 1 500 až 2 000. 14 statků, které se zúčastnily průzkumu Cenzus, pěstuje zeleninu, šest z nich pěstuje i ovoce. Existují pouze dvě známé KPZky produkující mléčné výrobky a jedna se specializuje na produkci masa, což je v Rakousku nejobvyklejší zemědělský produkt. Existuje i jedna KPZka, která dodává vejce, a tři, které pečou pro své členy chléb.

Ideál...

Ideál toho, co v Rakousku znamená KPZ, je formulován ve společně vytvořené listině dokončené v roce 2015:

„Gemeinschaftgestützte Landwirtschaft (KPZ, komunitou podporované zemědělství) znamená přímé partnerství, které je smluvně definováno pro určité období mezi jedním nebo několika výrobci a skupinou spotřebitelů, kteří rolníkům umožňují slušné pracovní podmínky a výdělky. Obě strany sdílejí rizika i výnosy produkce, cena a produkt jsou odděleny. Podílníci nebo členové KPZky nenakupují několik produktů, ale pravidelnými platbami a dalšími příspěvky přispívají na společné zemědělství. Ti, kteří přímo pracují na statku, nevyrábějí pro nejistý, anonymní trh, ale zajišťují jídlo pro lidi se jménem a tváří. Členové KPZek i zemědělci usilují o co největší nezávislost na konvenčním trhu.“

...v praxi

Spotřebitelé-členové vyzvedávají své podíly na výdejním místě. To může být na statku nebo někdy svépomocně zorganizované blízko bydliště členů. Způsoby vyzvedávání a placení se liší v rozmezí dvou extrémů: buď všichni členové vyzvedávají dané množství potravin stanovené producentem, nebo odhadnou množství, které si vezmou, a to podle svých potřeb a podle toho, co se zrovna sklídilo; co se týče plateb, členové buď zaplatí částku stanovenou producentem na začátku roku/sezóny, anebo členové sami stanoví částku na základě rozpočtového návrhu zemědělce a možností členů. Pouze dvě farmy fungují na základě neformální dohody, ostatní mají smlouvy písemné.

Sdílení rizika je jedním z hlavních důvodů, proč dělat KPZ v Rakousku, protože toto je prvek odlišný od všech ostatních typů přímého prodeje. Na začátku sezóny členové KPZky deklarují, že se stávají členy na celou sezónu, že svůj podíl nákladů uhradí dopředu nebo v měsíčních splátkách a že za to jednou týdně nebo jednou za čtrnáct dní obdrží podíl na úrodě.

Gela Ochsenherz, první rakouský KPZ statek. Rakousko.

- Sdílení rizika v praxi 1: Solako Oswald začalo s rovnou stovkou členů v roce 2015 a už v květnu velké krupobití zničilo značnou část úrody. Členové o tom byli informováni v měsíčním oběžníku, v němž byly i obrázky zničených polí. Členové pokračovali v placení svých podílů a rodina zemědělce se snažila vypěstovat tolik, kolik bylo možné.
- Sdílení rizika v praxi 2: KPZ Biohof Mogg usiluje o získání 300 členů a už téměř dosáhlo počtu 150, avšak po špatném létě, které bylo chladné a vlhké, byla úroda malá a sklizeň mohla být doručena pouze každý druhý týden (namísto každý týden). Následkem toho mnoho členů neobnovilo smlouvu v následujícím roce a zemědělci museli hledat nové členy a věnovat hodně času marketingu své farmy a myšlenky KPZ.

Podle rakouského ideálu je klíčem k porozumění sdíleného rizika sdílení odpovědnosti. V tomto ohledu Rakouská listina KPZ zmiňuje kolektivní a svépomocně organizované struktury jako typické pro KPZ. Průzkum Cenzus a naše osobní zkušenosti ukazují, že rozhodování není ve všech rakouských KPZ-kách společné.

Velikost rakouských KPZ komunit se velmi liší: tři KPZky se skládají z méně než 10 členů, zatímco jiné tři se starají o více než 300 členů. Ostatní KPZky obvykle mají méně než 100 členů. V současnosti neexistuje důkaz o provázanosti mezi

velikostí komunity a intenzitou komunitního života či schopností sdílet odpovědnost.

Právní uspořádání

Neexistují žádné právní struktury explicitně pro KPZky, ale některé z nich založily sdružení jako právní základ pro spolupracující členy. Dvě sdružení mají půdu pronajatou od zemědělce a pěstují potraviny jako KPZ. Většina KPZ statků je zdaněna plošnou daní jako firmy nebo partnerské firmy, jejichž příjem pochází přímo od členů.

Interakce s veřejnými skupinami

K široké propagaci KPZ uskutečnil Vídeňský institut pro ekologické zemědělství projekt se studenty, kteří vytvořili brožurku o KPZ. V letech 2011-2014 bylo po celé zemi rozesláno více než 3 000 výtisků brožurky.

www.Ernaehrungssouveraenitaet.at/es-wiki/images/3/32CSABroschuere_AT_Kons.pdf

Od roku 2014 se rozvíjí spolupráce mezi Asociací ekologických zemědělců, Bio-Austria a federální vládou Horního Rakouska s cílem poskytovat informace zemědělcům a spotřebitelům o alternativních potravinových sítích, jako jsou potravinová družstva a KPZky.

www.bio-austria.at/aa

Role producenta

U KPZek, které jsou řízeny kolektivní a svépomocně organizovanou strukturou, pozorujeme, že jsou založeny na zapojení několika členů a na jasných ideálech zemědělce. Role zemědělce je velmi významná, jak v průzkumu Cenzus ukazují tyto dva faktory: 1) půda je obvykle ve vlastnictví zemědělce nebo je jím pronajímána; 2) většinu rakouských KPZek zakládali zemědělci.

Mnoho zemědělců má dnes nový úkol, který není podle ideálního konceptu KPZ jejich povinností: starat se o zapojení členů do chodu statku za účelem sdílení odpovědnosti. Tato práce zahrnuje především transparentní deklaraci rozpočtu statku, což vyžaduje patřičně obchodně-manažerské schopnosti. Když uvážíme, že jen velmi zřídka přesáhne mzda producenta padesát procent finančních nákladů KPZky a že jen část statku produkuje pro KPZku, zjistíme, že jsou producenti dvojnásobně zatíženi. Na jedné straně jsou nuceni usilovat o zvládnutí sociálních úkolů a komunikace, zatímco na druhé straně musejí obchodovat s tou částí produkce, která není určena členům KPZky.

Biocertifikace

Obchodování s produkty mimo KPZky by mohlo být jedním z důvodů, proč je většina KPZek certifikována jako bio, i když by certifikace nebyla pro ně nezbytná.

Agroekologické postupy

Obecný koncept rakouského KPZ má následující společné aspekty s Nyélénijskou deklarací agroekologie:

Výrobní postupy jsou založeny na ekologických principech.

Kolektivní práva a přístup k veřejným statkům (nebo spíše zdravým potravinám) mají zásadní význam.

Požadavek nového nastavení trhu, založeného na solidární ekonomice a etice zodpovědné výroby a spotřeby. Podporu mají přímé a spravedlivé, krátké distribuční řetězce. Předpokladem je transparentní vztah mezi výrobcí a spotřebiteli, založený na solidaritě sdílení rizik a výnosů.

KPZ chce změnit politické a ekonomické podmínky tak, aby umožňovaly ekologické, sociální a drobné zemědělství a jídlo pro všechny. Musíme dát kontrolu nad osivem, biodiverzitou, půdou a krajinou, vodou, vědomostmi, kulturou a veřejnými statky do rukou lidem, kteří žijí svět.

Rakouský systém KPZ vychází z mnoha různých ideových základů týkajících se vztahu člověka a přírody. Někdo je ovlivněn ideály biodynamiky, někdo zase náboženstvím nebo vědou, jsou zde i marxistické prvky stejně jako permakulturní přístupy. Rakouské hnutí KPZ nemá společný pohled na duchovní ideje, což může ve své podstatě být celému hnutí k dobru.

Výhled

Povědomí veřejnosti o biopotravinách je v převážné míře ovládáno řetězcem supermarketů. Místo romantizovaných obrázků vykreslených supermarketem v reklamách, KPZ dává spotřebitelům šanci vybudovat přímý vztah s půdou a zemědělci. Důležitým úkolem pro budoucnost rakouského KPZ bude ukázat spotřebitelům a zainteresovaným zemědělcům, že koncept KPZ není pouze jiným způsobem spotřeby, ale je cestou společného hospodaření. Když členové KPZky nevnímají své producenty jako anonymní podnikatele poskytující jim službu, ale více jako kolegy obstarávající jim potraviny, lze využít veškeré potencionální výhody KPZ: formální omezení se stanou nadbytečnými a spotřebitelé a spolu-hospodáři mohou pomoci zvyšovat obecné porozumění těžkostem sedláků.

Způsoby spouhospodaření nyní prosazuje skupina idealistických zemědělců a několika členů. Víze spouhospodaření, v němž se sdílejí rizika, výnosy i odpovědnost, může mít z našeho pohledu tato omezení: existuje hranice pro schopnost KPZ producentů pečovat o zapojení členů v rámci jejich statku, stejně jako hranice pro členy a jejich vědomé přebírání odpovědnosti.

Z našeho úhlu pohledu stojí další vývoj KPZ na rozcestí: buď se hnutí KPZ samo úspěšně přetvoří do institucionalizované či neformální organizace zaměřené na překonávání stávajících omezení, anebo komunity ztratí svou sílu a promění se v nástroj ziskově orientovaných hráčů; pak KPZ selže v potírání převládajících tržních struktur a zařadí se do marasmu produktů životního stylu.

Odkazy

bio Austria www.bio-austria.at/aaz

CSA Broschüre - www.ernaehrungssouveraenitaet.at/es-wiki/images/3/32CSABroschuere_AT_Kons.pdf

Grüner Bericht (2015) Bericht über die Situation der österreichischen Land- und Forstwirtschaft in Jahr 2014. Rakousko, Bundesminister für Land und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft; 56. Auflage, Wien

Schermer, Markus (2015). Od „jídlu odnikud“ k „jídlu odsud“: měnící se spotřebitelsko-producentské vztahy v Rakousku, in: Agriculture and Human Values 32:121-132

TNI (2013) Land Concentration, Land Grabbing and People's Struggle in Europe. Editoři: Jennifer Franco a Saturnino M. Borrás. Transnational Institute (TNI) for European Coordination, Via Campesina a Hands off the Land Network.

Poznámka: všechna čísla z Grüner Bericht 2015, pokud není uveden jiný zdroj.

Autoři

Anneke Engel je aktivistka v oblasti potravinové suverenity, zabývá se i environmentální pedagogikou.

Stephan Pabst je KPZ aktivista a nezávislý agronom, pracuje s půdou.

Elizabeth Steigberger je držitelka magisterského titulu v oboru sociální ekologie, napsala závěrečnou práci na téma KPZ.

Lena Wellmann je ekologická zahradnice a postgraduální studentka.

Německo

Katharina Kraiß, Sara Meißner

Místní pojmenování

Solidarische Landwirtschaft (solidární zemědělství)

Obecná definice

Podle preambule statutu Německé národní organizace:

- „Solidární zemědělství / hospodaříme společně (na dobrovolné bázi) jako zemědělci a spotřebitelé...
 ...znamená sdílení rizik a odpovědnosti za hospodaření;
 ...znamená organizaci ekonomických procesů na základě solidarity a vzájemné důvěry;
 ...znamená souhlasit se standardy, podle nichž se hospodaří (a z rozsahem zemědělských operací), a s náklady zemědělské produkce včetně patřičné výše mzdy zemědělců a zemědělských pracovníků. Všechny náklady pokrývají členové;
 ...vytváří spolehlivý vztah mezi producenty a podílníky zahrnující dlouhodobý závazek;
 ...poskytuje svobodu od ekonomického nátlaku v zemědělské výrobě; vede k pravé potravinové suverenitě;
 ...je přínosné pro zdraví půdy, vodních systémů, rostlin, zvířat i lidí a posiluje jejich blaho a rozvoj; a
 ...posiluje ducha mezinárodnosti a porozumění mezi národy.“

Země v souvislostech

obecné informace

V Německu žije přibližně 81 milionů lidí na ploše 360 000 km² (přibližně 227 osob na km²). Jak výdaje na jídlo, tak i zisky ze zemědělství se zde v posledních dekádách významně změnily: spotřebitelé utráceli za jídlo stále menší část svého příjmu. V roce 2013 utratili lidé v Německu v průměru 10,4 % svého příjmu (2,700 eur za měsíc a domácnost) na potraviny a nealkoholické nápoje (ostrý pokles z 43 % v roce 1950 a 25 % v roce 1970) (Statista, 2015). Zároveň tržby zemědělců tvořily 25,4 % výdajů spotřebitelů za potraviny domácího původu (v porovnání s 48 % v raných 70. letech). V případě mléka a mléčných výrobků se čísla dostala na 45 % v roce 2013 a na 26 % u masa a masných výrobků. Nejnižší poměr (5 %) převládá v případě obilovin a pekařských výrobků (Bauernverband, 2015a). Oproti těmto údajům jdou peníze utracené za jídlo v KPZkách přímo do zemědělství.

Informace o zemědělství

V roce 2012 bylo v Německu zemědělsky využíváno 16,7 milionů hektarů (Bauernverband, 2015b). Z toho 71 % tvořila orná půda, 27,8 % louky a pastviny a 1,2 % trvalé plodiny. Průměrná velikost hospodářství je 58,6 ha. V roce 2014 bylo 23 000 hospodářství ekologických (8,2 % z celkového počtu) s plochou přibližně 1 milion hektarů (6,4 % celkové zemědělské plochy) (Bauernverband, 2015c). Průměrná plocha potřebná pro výrobu biopotravin k nasycení jedné osoby je přibližně čtvrt hektaru. Na jednom hektaru je možné vyprodukovat zeleninu pro 100 lidí. V roce 2013 pracovalo v německém zemědělství 1 milion lidí; přibližně 50 % z nich pochází ze zemědělských rodin, 200 000 z nich jsou stálí zaměstnanci a 314 000 sezónní pracovníci (Regionalwert AG, 2015).

Historie a charakteristika KPZ

Jaký byl vývoj KPZ? A jeho dynamika?

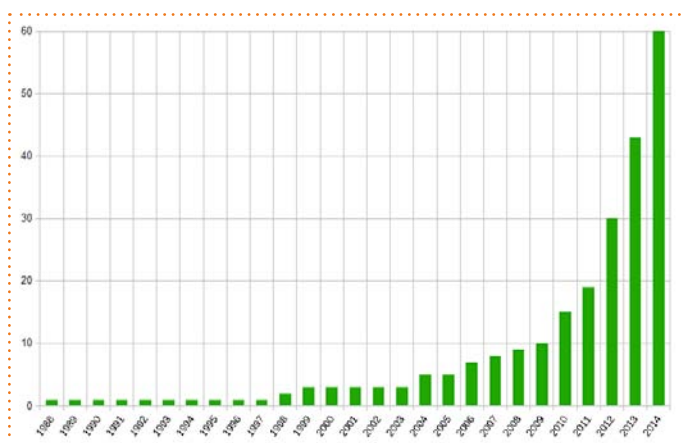
Vývoj KPZ začal v Německu pozvolna. Po založení první KPZky, Bushberghofu, v roce 1998, byly v následujících 15 letech založeny pouze tři další KPZky. V letech 2003-2007 se počet zdvojnásobil na osm. Potom, se vznikem národní

Německo ve faktech

Počet KPZ?	Webové stránky národní sítě uvádějí 92 KPZ (Solawis) a okolo 100 NOVĚ vznikajících KPZek.
Od kdy?	První KPZka vznikla v roce 1998
Národní zastřešující organizace?	Solidarische Landwirtschaften (www.solidarische-landwirtschaft.org) založena v roce 2011
Odhadovaný počet strážníků a farem?	Podle průzkumu má průměrná KPZka 100 - 120 podílů. Protože je jeden podíl obvykle rozdělen mezi 2-3 členy, odhadujeme, že v Německu dostává potraviny od KPZek dohromady celkem 25 000 lidí.

organizace, rostlo hnutí velmi dynamicky. Dnes funguje přibližně 90 KPZ hospodářství a 100 dalších je ve fázi přípravy.

Podívejte se na DE1, která ukazuje dynamický vývoj počtu KPZek v Německu v letech 1988- 2014. Prohlédněte si i DE2, což jsou odpovědi na otázky průzkumu Cenzus na formování nových KPZek.

DE1: Roční nárůst počtu KPZek

Spotřebitelé a producenti a také média, věda a politici vykazovali o KPZ pozoruhodný a rostoucí zájem. V mnoha oblastech lidé hledají seriózní řešení pro změnu směrem k drobnému, regionálnímu zemědělství. Tuto výzvu rovněž reflektuje i globální zpráva Mezinárodního hodnocení agrárních vědomostí, vědy a technologií pro rozvoj (McIntyre, 2009). V roce 2009 získala první německá KPZka, Buschberghof, státní cenu ministerstva zemědělství za rozvoj a úspěšnou implementaci svého ekonomického systému.

Sítě

Národní síť KPZ pokládá sebe samu za hnutí a také za sdružení obyčejných demokratických organizací. Je to unie jednotlivců a statků pracujících společně na podpoře KPZ. K ústředním úkolům sítě patří nabídka poradenství a pomoc KPZ hospodářstvím, propojování spotřebitelů s producenty, vztahy s veřejností a koordinace dotazů vědců a politiků. K výměně zkušeností a s cílem dalšího rozvoje hnutí se dvakrát ročně pořádají celonárodní setkání. Během nich se volí organizační rada, která reprezentuje statky i jednotlivé členy a která činí ústřední rozhodnutí. Aby bylo zaručeno pevné spojení s realitou zemědělství, skládá se nejméně polovina rady ze zástupců statků. Rada sama volí koordinační

útvár, který je v kontaktu dvakrát měsíčně při telefonické konferenci, kdy se diskutují důležitá rozhodnutí a otázky. Existují i regionální a tématické pracovní skupiny, jež mají své zastoupení v radě.

Síť pracuje z velké části na dobrovolné bázi. Významnější úkoly jsou pověřeni placení úředníci sítě. V souladu s principy KPZ je jejich rozpočet kryt z členských příspěvků. Přibližně polovina německých KPZ projektů, které odpověděly na dotazy průzkumu Cenzus, je členem národní sítě (viz DE3).

Více informací o roli německé sítě KPZ najdete v části „AGROEKOLOGICKÉ POSTUPY“.

DE2:

2010	1
2011	1
2012	9
2013	5
2014	12
2015	7
CELKEM	35

DE2: Založení nových KPZek v Německu podle údajů průzkumu Cenzus

DE3:

Urgenci	1
Národní síť	20
Žádné	13
Jiné	1
CELKEM	35

DE3: Členství v organizaci

Co se rozumí pod pojmem KPZ?

Dříve uvedená definice podle listiny národní sítě KPZ není konečnou, ale pracovní verzí definice. Nicméně i ta nabízí dobrý přehled určujících prvků německého KPZ. Sdílení rizika je ústředním určujícím aspektem Solawi/KPZ. To například znamená, že pokud je sklizeň nízká nebo zničena z důvodů, které zemědělec nemůže ovlivnit (např. počasí), členové své příspěvky stejně zaplatí.

Definice použitá v průzkumu

„KPZ je přímé partnerství mezi skupinou spotřebitelů a jedním nebo několika producenty, v němž se rizika, odpovědnost i odměna z hospodaření sdílejí na základě dlouhodobých, formálních nebo neformálních smluv. KPZ, které obecně funguje v malém měřítku, usiluje o zabezpečení kvalitních potravin ekologickou cestou.“

Většinu kritérií uvedených v této definici lze nalézt u 35 německých KPZek, které se účastnily průzkumu Cenzus (viz DE4).

DE4: Charakteristiky KPZ

Přímé partnerství	28
Sdílené riziko	29
Sdílená odměna	30
Sdílená odpovědnost	13
Dlouhodobá dohoda	17
Formální nebo neformální smlouva	28
Zaměření na poskytování kvalitního jídla	31
Agroekologický způsob produkce	30
CELKEM	35

Existují různé typy KPZ?

Obecně můžeme rozlišit následující typy KPZ:

- Statek nebo prodejní zahrada je napojena na skupinu podílníků (nelíbí se nám výraz „spotřebitelé“ nebo „klienti“, protože ten podle nás nepostihuje ducha KPZ).
- Několik statků nebo prodejních zahrad je napojeno na jednu členskou skupinu za účelem zajištění plného zásobování potravinami.

Vznik a původ

Lze vyzorovat některé obecné rozdíly mezi KPZkami založenými zemědělci/zahradníky a těmi založenými členy. Průzkum KPZ Cenzus ukazuje, že většina německých KPZek byla založena jednou z těchto dvou skupin. Jen několik jich založili členové obou skupin dohromady: zemědělci a spotřebitelé nebo jiná skupina, například studentská iniciativa.

Právní uspořádání

Různé podmínky při zakládání, motivace a požadavky na KPZky se odrážejí v rozličnosti právních forem.

Volba specifické právní formy závisí na zájmech, idejích a záměrech účastníků. Z hlediska práva často dochází k rozdělení jednotlivých funkčních oblastí, jako jsou vlastnictví

(statku, půdy, náradí atd.), zemědělská držba a postupy a spolupráce s členskou skupinou (financování a spotřeba).

Volbu právní formy ovlivňují jednotlivé faktory: např. povinnosti a finanční rizika (pracovní kapitál, úrazové pojištění); sociální jistoty zemědělců (nemoc, důchod), forma úvazku (živnostník, zaměstnanec), rozhodovací a kontrolní struktura, možnosti dalšího financování, dlouhodobá perspektiva a administrativa. Právní formy se udržují v co možná nejjednodušší a nejméně byrokratické podobě. V Německu mají dohody obvykle podobu psaných smluv. Ačkoli některé skupiny pracují s neformálními dohodami.

Interakce s veřejnými skupinami

Jako všechna hospodářství fungují i KPZky uvnitř právního rámce země. Vzhledem k tomu, že představují nový druh hospodaření, jsou někdy konfrontovány se skutečností, že je veřejné instituce nedokáže zařadit do již existujícího obecného ekonomického rámce. Ve většině případů přinášejí tyto interakce pozitivní výsledky. V případě problémů často pomáhá výměna zkušeností a kontakt s danou organizací.

Další detaily z průzkumu

35 německých KPZ aktivistů se účastnilo Evropského průzkumu KPZ Cenzus; je zde zastoupeno okolo 30 % všech známých KPZek v Německu. Tabulky v této zprávě ukazují výsledky průzkumu Cenzus tak, aby poskytly přehled o stavu hnutí KPZ v Německu.

Druh produkce

Podle průzkumu Cenzus téměř všechny německé KPZky dodávají zeleninu, zatímco některé produkují ovoce, med, maso, mléčné produkty, vejce a chléb (viz DE5).

DE5: Produkty

Ovoce	15
Zelenina	34
Maso	8
Mléčné výrobky	4
Vejce	7
Chléb	5
Med	10
CELKEM	35

Biocertifikace

Obvykle jsou KPZ statky certifikovány jako ekologické nebo biodynamické (viz DE6). Některé certifikát nemají, protože ho nepotřebují: jejich členové vědí, jak fungují.

DE6: Bio nebo biodynamická certifikace

Biodynamický certifikát	5
Biocertifikát	17
Pěstuje ekologicky bez certifikace	12
CELKEM	34

Distribuční metoda

Existují různé způsoby distribuce produktů. Ve většině případů členové vyzvedávají produkty na distribučním místě anebo přímo ze statku. Několik členů sklízí samosběrem a téměř žádné německé KPZky nenabízejí doručení domů. (viz DE7)

DE7: Distribuční metody

Doručení domů	1
Vyzvednutí na statku	20
Výdejní místa	31
Samosběr	8
CELKEM	35

vlastnictví půdy

Nejběžněji je u KPZek půda částečně pronajatá a částečně ve vlastnictví zemědělce. Nicméně existuje i půda vlastněná samotnými KPZkami nebo jinou neziskovou organizací. Navíc existuje snaha o vyčleňování další půdy ze soukromého vlastnictví (viz DE8).

Podle průzkumu Cenzus činila průměrná velikost statků fungujících podle KPZ schématu přibližně 21 ha. V průměru bylo 38 % této plochy použito pro produkci spojenou s KPZ a z toho polovina na pěstování zeleniny a ovoce.

DE8: Kdo je vlastníkem půdy?

Ve vlastnictví zemědělce	9
Částečně pronajato a částečně ve vlastnictví KPZky	1
Částečně pronajato a částečně ve vlastnictví zemědělce	10
Pronajato KPZkou	2
Pronajato zemědělcem	8
Ostatní	4
CELKEM	34

Pracovní síla a příjmy

Na KPZ statcích pracuje mnoho různých skupin lidí včetně zemědělců, členů KPZek a sezónních pracovníků (viz DE9). Většina producentů není formálně zaměstnána (viz DE10). Tabulka DE11 ukazuje procentuální rozpětí příjmu zemědělce přímo plynoucího z KPZek. Mnoho zemědělců má kromě KPZ členských poplatků i jiné zdroje příjmu, jako jsou platby z jiných distribučních cest, dotace nebo další zaměstnání.

DE9: Pracovníci na KPZ statcích

Popis	"Ano"
Zemědělec	18
Zemědělec a rodina	8
Kolektiv zemědělců	4
Sezónní pracovníci	8
Pracovníci na plný úvazek	9
Členové KPZ	20
Wwoofeři	1
Ostatní (např. internisté)	2
CELKEM	35

DE10: Úvazek pracovníků na statcích KPZ

Plný úvazek	3
Bez úvazku	24
Částečný úvazek	4
CELKEM	31

DE11: Procentuální podíl příjmu zemědělců z KPZ

0–25 %	3
25–50 %	5
50–75 %	6
75–99 %	3
100 %	9
CELKEM	26

Zapojení spotřebitelů

Ve většině KPZek jsou členové zapojeni do aktivit typu převoz a výdej podílů, rozhodování nebo administrativa a organizační úkoly (viz tabulka DE12). S příležitostmi pracovní účasti pro členy KPZek zachází každý statek jinak. Taková práce se obvykle odehrává na dobrovolné bázi, nicméně v několika KPZkách se práce na statku po členech vyžaduje.

DE12: Účast členů

Nákup podílů	18
Pomáhají pěstovat produkci	24
Pomáhají s balením/doručením produkce	18
Administrativa/Organizace	20
Rozhodování	23
Účastní se dnů otevřených dveří/společenských akcí	28
Vyměňují si recepty	21
Investují peníze do statku	14
Ostatní	7
CELKEM	35

Agroekologické postupy

Německá síť KPZ usiluje o podporu KPZ v Německu a chce přispět ke změně paradigmatu v zemědělství. V praxi se toto úsilí projevuje nabídkou poradenství a pomoci KPZ statkům a skupinám, které chtějí KPZky založit. Navíc Síť KPZ poskytuje informace politikům, vědcům, vzdělávacím pracovníkům a širší veřejnosti.

Síť se snaží dělat co nejvíc na základní členské úrovni. Pravidelná setkání organizace a regionálních skupin zaručují horizontální výměnu zkušeností a podporu. Svým celostním přístupem, zdůrazňujícím zachování úrodnosti půdy a zapojení všech účastníků, KPZky podporují místní ekonomiku. Poskytují lidem přístup k půdě a odpovědnost za ni i skutečnou potravinovou suverenitu. Rozvojem a péčí o zdraví půdy, vodních zdrojů, rostlin, zvířat a lidí slouží KPZ všem.

Sdílení nákladů, rizik, odpovědnosti a úrody všemi účastníky ve výsledku vytváří vztahy důvěry mezi producenty a spotřebiteli. Tyto vztahy jsou budovány na dlouhá období a zabezpečují udržitelné zásobování potravinami a spravedlivou mzdou.

KPZ také přispívá k lepšímu porozumění mezi městy a venkovem a posiluje venkovské oblasti. Diverzita v zemědělství pomáhá zvyšovat kvalitu života v regionech s KPZ. Regionální ekonomické struktury jsou navíc posíleny, když peníze vydané za jídlo zůstávají v regionu. Dalším efektem je, že jsou statky a půda chráněny před tržními tlaky, jejichž výsledkem často bývají škodlivé zemědělské praktiky.

Přímé spojení lidí se zemědělstvím přispívá ke zvyšování povědomí o přírodních zdrojích. Méně se plýtvá jídlem, jsou-li ceněny i výpěstky typu zahnutých okurek. Dochází i k redukci odpadních plastů, protože je menší spotřeba obalů.

Vysoká míra transparentnosti umožňuje účastníkům naučit se postupům zemědělské výroby a péče o půdu. To vede k rozvoji silnějšího citového pouta k půdě, což je obzvláště důležité u dětí. Zemědělci se těší ze své práce, protože vědí, pro koho ji dělají.

Výhled

Každý den Německo ztratí několik hospodářství. Potraviny jsou stále levnější a počet zemědělců klesá. V tomto kontextu se KPZ stalo hnutím, které zemědělcům nabízí nové perspektivy. Kvalita, udržitelnost a transparentnost nabývají na důležitosti a rostoucí počet spotřebitelů je ochoten zaplatit spravedlivou cenu za „etické potraviny“, které jsou vyrobeny v místě a za férových podmínek s respektem ke všem formám života.

Perspektivy, které KPZ nabízí, jsou rozmanité: zachování úrodnosti zemědělských půd, redukce dlouhých dopravních tras i nepotřebných obalových materiálů a ekologické zemědělství přispívají k ochraně životního prostředí, klimatické odpovědnosti a biodiverzitě. V době postupujícího odcizení lidí a zemědělství, KPZ sehrává důležitou pedagogickou úlohu: KPZ statky jsou místy mezigeneračního učení.

Termín KPZ vyvstal z veřejné debaty. Nyní je zapotřebí, aby se i ústřední myšlenky tohoto kontextu dostaly do povědomí veřejnosti. Pro zemědělce i spotřebitele je důležité osvobodit se od převládajících idejí maximalizace zisku a posunout se k posouzení skutečných nákladů na pokrytí našich potřeb. Tento proces bude vyžadovat čas pro (znovu)vybudování důvěry a optimismu.

Výzvou je značné pracovní nasazení zemědělců. Ti potřebují pomoc při přeměně svých statků na KPZky. Při pohledu na rychlý růst hnutí je důležité vybudovat kapacitu pro poradenství a doprovázení nových KPZ statků. Další důležitá témata, o nichž se hojně diskutuje, jsou příjmy zemědělců a přístup k půdě.

Ve snaze rozvíjet hnutí KPZ do podoby opravdové alternativy klasického zemědělství povzbuzovala národní síť KPZ jednotlivé KPZ iniciativy k rozšíření škály jejich produktů diverzifikací a spoluprací s dalšími statky. Pěstitelé zeleniny například mohou spojit síly s obilnými nebo mléčnými farmami.

Mnoho lidí vnímá KPZ jako nezbytnou součást přechodu k udržitelnému zemědělství a hnutí jim dodává důvěru v budoucnost.

Pravděpodobně nejdůležitější aspekt KPZ vyzdvihl Wolfgang Strantz, zakládající člen a dlouholetý pokladník první německé KPZky, Bushberghofu:

„Růst KPZ není ani tolik otázkou peněz jako otázkou uvědomění. Neexistují žádné kreativní hranice pro uvádění KPZ do praxe. Základním požadavkem je skupina lidí zajímajících se o využití tohoto konceptu, protože tím nejdůležitějším kapitálem statku jsou lidé okolo něho.“

Odkazy

mclntyre, Beverly D. (2009) International Assessment of Agricultural Knowledge, Science and Technology for Development (IAASTD): Global Report

Statista (2015). <http://de.statista.com/statistik/daten/studie/5742/umfrage/nettoeinkommen-und-verfuegbares-nettoeinkommen/>

Deutscher Bauernverband (2015a) <http://www.bauernverband.de/13-nahrungsmittelverbrauch-und-preise-638266>

Deutscher Bauernverband (2015b) <http://www.bauernverband.de/21-flaechennutzungund-biodiverzitaet>

Deutscher Bauernverband (2015c) <http://www.bauernverband.de/16-oekologischerlandbau-638264>

Regionalwert AG (2015). http://www.regionalwert-ag.de/index.php?option=com_content&view=article&id=97&Itemid=80

Autorky

Katharina Kraiß (Mgr. v oboru ekologické zemědělství) je spoluzakladatelkou a členkou koordinační skupiny a organizační rady Síť německého KPZ a spoluzakladatelkou a členkou KPZky Freudenthal. Je lektorkou KPZ (kontext: síť a univerzita), k oblastem jejího zájmu patří organizace sítě a koordinace výzkumu, vzdělávání a poradenství v souvislosti s německým KPZ.

Sara Meißner je členkou Německé koordinační rady. K jejím profesionálním zájmům patří mezinárodní výměna, proces tvorby deklarace KPZ a osiva.

Solawi Kassel. Německo.

Slovensko

Alexander Fekér

Místní pojmenování

Komunitou podporované polnohospodářství

Obecná definice

Slovensko nemá svou vlastní definici; KPZ nemá žádný právní rámec. První jasná definice byla představena v průzkumu Census. Překlad této definice: přímé partnerství, sdílené výnosy ze zemědělské činnosti, dlouhodobá dohoda, zaměření na zajištění kvalitních potravin ekologickým způsobem. Sdílení rizika a odpovědnosti nebylo zdůrazněno.

Země v souvislostech

obecné informace

Slovensko je zemí střední Evropy hraničící s Českou republikou, Rakouskem, Polskem, Ukrajinou a Maďarskem. Slovenské území se rozprostírá na zhruba 49 000 km² a je převážně hornaté (s výjimkou jihozápadního a jihovýchodního Slovenska). Populace přesahuje 5 milionů a zahrnuje především etnické Slováky. Hlavním a zároveň největším městem je Bratislava. Oficiálním jazykem je slovenština.

V roce 2014 činil hrubý domácí produkt (HDP) Slovenska 99,79 miliard amerických dolarů. Hodnota slovenského HDP představuje 0,16 % světové ekonomiky. Průměrný HDP mezi lety 1982-2014 je 41,36 miliard dolarů s maximální výší 99,83 miliard dolarů v roce 2008 a s rekordním minimem 5,80 miliard v roce 1984 (Světová banka, 2015).

Růst na Slovensku nabral tempo v roce 2014 a byl poháněn obnovou domácí poptávky, protože osobní spotřeba i investice stouply po několika letech úpadku. Růst exportu nicméně oslabil spolu s poklesem poptávky hlavních obchodních partnerů Slovenska. Celkově se odhaduje, že v roce 2014 HDP rostl o 2,4 %, což řadí Slovensko mezi lepší hráče eurozóny. Zaměstnanost v průběhu roku rostla, avšak stále zůstává nad 13 %. Inflace v roce 2014 prudce poklesla, a to především díky poklesu cen energií (Evropská komise, 2015).

Informace o zemědělství

Zemědělská půda pokrývá 49,7 % celkové plochy a lesní půda 40,8 %. Využívaná zemědělská půda se rozkládá na ploše 1 927 000 ha, z toho orné půdy (převážně obiloviny, píce a průmyslové plodiny) je 1 362 000 ha, trvalých travních porostů 20 000 ha, luk a pastvin 523 000 ha a domácích zahrad 32 000 ha (Zelená zpráva Ministerstva zemědělství SR, 2013). Podíl ekologických statků je nízký a nestálý: existuje 210 ekofarem s 92 191 ha zemědělské půdy (včetně asi 60 000 ha v přechodném období). To odpovídá zhruba 5 % slovenské zemědělské půdy (26 796 ha orná půda, 555 ha sady, 91 vinic a 64 749 ha travních porostů).

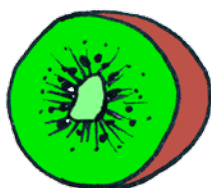
Přibližně 90 % celkové plochy využívané zemědělské půdy je pronajato. Nájem za zemědělskou půdu se pohybuje v rozmezí 6-120 eur za hektar. Dynamika snižování počtu zemědělských pracovníků narůstá. Každoroční pokles dosáhl počtu 3 800 lidí, tj. o 7,4 % na 47,800 pracovníků. Podíl zemědělských pracovníků z celkového počtu pracujících na Slovensku dosáhl 2,2 % a každoročně klesal o 0,1 %.

Poslední známé trendy ve vývoji základních makroekonomických indikátorů slovenské ekonomiky a jejích oblastí (hrubá přidaná hodnota HPH, mezispotřeba, hrubý fixní kapitál HFK, zaměstnanost, průměrná měsíční mzda, zahraniční obchod) se odrazily ve změnách podílu zemědělského a potravinářského sektoru na národní ekonomice následovně (viz Zelená zpráva):

- podíl zemědělství na slovenské ekonomice vzrostl ve smyslu HPH, HFK a poklesl podle HPH, mezispotřeby, zaměstnanosti a průměrné mzdy.
- Podíl potravinářského sektoru na slovenské ekonomice vzrostl podle HFK a poklesl ve smyslu celkové zaměstnanosti a průměrné mzdy;
- podíl zemědělsko-potravinářského zahraničního obchodu na celkovém vývozu a dovozu slovenského zahraničního obchodu poklesl.

Slovensko ve faktech

Počet KPZek?	Přesná data nejsou dostupná, autor zná 10 KPZek (může jich být ale víc), 1 se právě zakládá. S přihlédnutím k nízké míře odpovědnosti spotřebitelů (solidarita), odhadujeme, že 100% čisté KPZ na Slovensku nelze nalézt, ale některé z nich jsou tomu blízko (např. sdílejí riziko pravidelným nákupem bedýnek)
Od kdy?	První iniciativa podobná KPZ vznikla v roce 2007
Národní zastřešující organizace?	Žádná
Odhadovaný počet strávníků a farem?	Odhaduje se na 1 300 spotřebitelů (pravidelní spotřebitelé). K nim lze přidat ty méně pravidelné a nepříliš organizované.

Historie a charakteristika KPZ

Jaký byl vývoj KPZ? A jeho dynamika?

Rozvoj KPZ podobných iniciativ na Slovensku započal v roce 2007 (Agrokruh Bratislava, Bio Papa Trenčín atd.). Rozvoj KPZ byl podpořen misí Urgenci na Slovensku ve spolupráci s CEPTA (reprezentovanou Danielelem Lešinským) v roce 2010 a druhá vlna rozvoje byla iniciována evropským výměnným projektem KPZ pro Evropu v roce 2012. V současnosti známe asi 10 iniciativ (ne všechny ale mohou být klasifikovány jako KPZ, čisté protože nemají jasně definováno sdílení rizika). Podle odpovědí průzkumu Cenzus byly KPZky zakládány jak zemědělci, tak i spotřebiteli. Průměrní slovenští spotřebitelé upřednostňují levné potraviny a akceptují jejich nízkou kvalitu. Jednou z nejpreferovanějších, KPZ podobných aktivit je nákup dopředu objednaných zeleninových či ovocných bedýnek (bedýnkářů) anebo nakupování produkce ze dvora. KPZ iniciativy se nepropojují dostatečně; žádná zastřešující organizace nebyla ustanovena.

Co se rozumí pod pojmem KPZ?

Jasná definice neexistovala, přijali jsme definici Výzkumné skupiny pro KPZ, když se za účelem této zprávy sešla poblíž Freiburgu v roce 2015. Mnoho KPZek je provázáno s ekologickými statky.

Druh produkce

Hlavními produkty KPZ jsou zelenina, ovoce, mléčné výrobky, vejce, chléb a med, avšak maso je dodáváno pouze ve výjimečných případech. Čaje, džemy, oleje a ovocné šťávy jsou rovněž dostupné.

Distribuční metody

Doručení domů a vyzvednutí na statku a na odběrných místech jsou nejdůležitější distribuční metody, samosběr je dostupný jen zřídka – jablka, jahody atd.

vlastnictví půdy a velikost farem

Půda je ve vlastnictví zemědělce/ců, v několika případech je její část zemědělce pronajata. Ze strany KPZ není známo žádné půdní vlastnictví. Velikost farem se různí, obvykle 2 ha a méně (pro srovnání: celostátní průměrná velikost statků je 470 ha), z toho je téměř 100 % využíváno na pěstování ovoce a zeleniny.

Pracovní síla a příjmy

Hlavní pracovní sílu tvoří zemědělec a jeho/její rodina, vzácně pouze zemědělec. Příjem zemědělce pochází vždy méně než na 100 % z KPZ (obvykle 0-25 %, vzácně 50-75 %), další práce/zaměstnání nebo jiné distribuční kanály jsou nezbytností.

Existují různé druhy KPZ?

S přihlédnutím k nízkému počtu iniciativ nemůžeme rozlišit různé druhy KPZ. Většina iniciativ má blízko k různým schémátům distribuce potravin bez dobře definované odpovědnosti spotřebitelů. Lze vyzdvihnout dva možné základní typy KPZ: KPZ doručující domů a KPZ prodávající ze dvora.

Právní uspořádání

KPZ nemá žádný právní rámec, statky a spotřebitelé musí respektovat příslušnou zemědělskou, obchodní, potravinářskou a jinou legislativu. Obvykle jsou KPZky neformální (právně neuznané). Existují právně odpovídající psané smlouvy a neformální dohody mezi statky a spotřebiteli. Prodej ze dvora je legální teprve od roku 2009. Pravidla zdanění jsou stále komplikovaná.

Interakce s veřejnými skupinami

Slovenské KPZky fungují v právním rámci země. Viditelnost KPZ je nízká a je nezbytně třeba víc publicity. Komunikace je slabá, v průzkumu Cenzus, například, odpovídalo pouze 40 % ze známých, KPZ podobných komunit.

Zapojení spotřebitelů

Pouze několik členů KPZ pracuje na statcích a to na dobrovolné bázi, práce na statku není nikdy závazná. Většinou jsou KPZky řízeny zemědělci; spotřebitelé se stále zdají být poněkud pasivní. Nevládání organizace hrají jasnou a pozitivní roli v propagaci a rozvoji KPZ (CEPTA atd.). Členové KPZ se účastní dnů otevřených dveří nebo společenských událostí, méně často nakupují podíly, pomáhají s balením nebo zavázejí produkty, mají účast na administrativě a organizaci, participují při rozhodování a investují peníze do statku.

Biocertifikace

Statky KPZ jsou certifikované jako ekologické nebo hospodaří ekologicky bez certifikátu, anebo ekologické nejsou a postřiky využívají minimálně (například dvakrát za sezónu, v závislosti na plodině, zelenině či ovoci). Bio maso a přidružené výrobky nejsou v rámci KPZ dostupné.

Agroekologické postupy

Na Slovensku neexistuje zastřešující organizace a Nyélénijská deklarace pro agroekologii není dostatečně diskutována. Spolupráce mezi jednotlivými KPZkami je minimální; s ohledem na Nyélénijskou deklaraci nemůžeme hovořit o hnutí. Také sdílení rizika je na nízké úrovni, solidarita spotřebitelů je slabá (s výjimkou nákupu zeleninových bedýnek, v některých případech sbírání a sklizení ovoce nebo zeleniny atd.).

Výhled

Zemědělská družstva sovětského typu naprosto nemohou vytvořit komunity KPZ; počet malých rodinných hospodářství je nízký. Zemědělci nemohou konkurovat nízkým cenám globálních společností. Biopotraviny jsou řešením, avšak ve srovnání s konvenčními potravinami v obchodech jsou drahé. Kromě cen je překážkou i nízká míra uvědomění a nedostatek informací.

Vkládáme naděje do budoucího rozvoje a výhledového zájmu spotřebitelů o kvalitní potraviny. Zastřešující organizace by toto mohla podpořit, ale počet skutečně aktivních, KPZ podobných iniciativ je na zformování takové „legální“ sítě nízký. Postrádáme jasnou definici KPZ a klasifikace nebo zahrnutí iniciativy pod kategorií KPZ bylo u mnoha případů sporné. V mnoha případech není sdílení rizika jasně a správně vysvětleno a zprostředkovatelé se pokouší vstupovat do nebo přebírat vztahy mezi farmami a spotřebiteli. KPZ zůstává výzvou založenou na místních, prostých iniciativách bez přímé podpory úřadů, ministerstev a agentur.

Odkazy

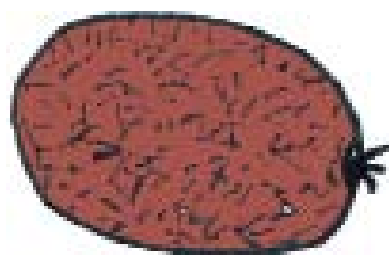
Evropská komise (2015) Country Report: Slovakia

Ministerstvo zemědělství Slovenské republiky (2013) Zelená zpráva

Světová banka (2015)

Autor

Alexander Fehér je profesorem managementu životního prostředí na katedře udržitelného rozvoje Slovenské zemědělské univerzity v Nitře. Je i hostujícím učitelem na Ekonomické univerzitě v polském Bydgoszczi a ředitelem Slovenského centra Baltského univerzitního programu. Vystudoval zemědělství a environmentální ekologii a získal doktorát v oboru krajinné inženýrství. Alexander je členem Slovenské ekologické společnosti při Slovenské akademii věd (SAV), Slovenské botanické společnosti, Britské ekologické společnosti, Lidového shromáždění Maďarské akademie věd a členem redakčních rad pro American Journal of Life Sciences, American Journal of Agriculture and Forestry, Journal of Plant Sciences, Acta Environmentalia and Regionalia a Management of Environmental Quality. Hlavními předměty jeho vědeckého zájmu jsou udržitelné zemědělství, biodiverzita, krajinná ekologie a bioenergie.

Polsko

Julia Olszewska, Marta Sylla

Místní pojmenování

Rolnictwo Wspierane przez Społeczność – RWS (komunitou podporované zemědělství)

Obecná definice

V Polsku neexistuje obecná definice KPZ, ale větší na skupin KPZ používá na začátku svých smluv o KPZ toto prohlášení:

„My, členové neformální skupiny komunitou podporovaného zemědělství (KPZ), která spojuje spotřebitele a (jméno osoby), vlastníka statku v ... (název místa), jsme se rozhodli vzájemně podporovat a sdílet riziko produkce potravin. Cílem KPZ je podpora drobných, rodinných, ekologických hospodářství a přímý prodej potravin spotřebitelům.“

Země v souvislostech

obecné informace

Polsko leží ve střední Evropě a má 38,5 milionů obyvatel (2014), což je šestá nejlidnatější země Evropské unie. Celková rozloha země činí 312 679 km², která je rozdělena podle následujícího využití půdy: zemědělství 60 %; lesní půda, zalesněné a křovinaté oblasti 31 %; zastavěné a urbanizované oblasti 5,3 %; zavodněná půda 2,1 %; pustina 1,6 %. Asi 60 % Poláků žije ve městech (2014). Hlavním městem země je Varšava, která je největším a nejlidnatějším městem země. Je také prvním městem, kde v roce 2012 začaly pracovat skupiny KPZ.

informace o zemědělství

V roce 2010 v zemi pracovalo na 1,5 milionu zemědělských podniků, což představuje 12,5 % všech zemědělských farem v Evropské unii. Většina polských farem vlastní mezi 2 ha a 5 ha půdy a průměrná polská farma má rozlohu 10,49

ha. V r. 2010 zemědělská výroba a průmysl přispěly do celkového HDP země asi 7 %. Ekologické zemědělství představuje poměrně malou část všech zemědělských aktivit v Polsku. Ovšem charakteristickými rysy sektoru biozemědělství v zemi jsou dynamický růst a zvyšující se rozloha takto obdělávané půdy. V roce 2013 mělo Polsko 26 000 biofarem. Průměrná rozloha biofarmy (25 ha) je mnohem větší než u konvenčních farem a tvoří 4 % veškeré zemědělsky využívané půdy v Polsku. Ve srovnání s ostatními evropskými státy je polský zpracovatelský průmysl biopotravin stále ještě značně marginální.

Historie a charakteristika KPZ

První skupinu KPZ založili v létě 2012 někteří členové Varšavského potravinového družstva. Vedoucími představiteli této iniciativy byli Piotr Trzaskowski a Wojciech Mejor. Ovšem zpočátku je vedl a podporoval zkušený odborník s praktickými zkušenostmi v oblasti KPZ, Jan Valeška z České republiky. Skupina sdružovala 15 domácností z Varšavy a dva biofarmáře a aktivisty: Soniu Priwieziencew a Tomasze Włoszczowskeho. Sonia a Tomasz řídili nadaci AgriNatura, jejímž cílem bylo podporovat zemědělskou biodiverzitu a udržitelný rozvoj venkova. Tato KPZka by považována za pilotní projekt s cílem vyzkoušet tuto myšlenku v polském kontextu. Farmáři totiž tvrdili, že nechtějí, aby se zemědělství stalo jejich hlavním zaměstnáním. Ukázalo se, že pilotní projekt byl dost úspěšný na to, aby povzbudil další farmy a farmáře, aby vyzkoušeli tento model spolupráce se spotřebiteli. V roce 2014 se tři nové farmy rozhodly založit své vlastní skupiny KPZ. Bartłomiej Kemblowski, který tehdy nebyl farmářem na plný úvazek, založil skupinu KPZ spolu s více než 20 rodinami, členy Jižního potravinového družstva ve Varšavě. Ve stejnou dobu založili Małgorzata a Sławomir Dobrodziej, biofarmáři ze severozápadního Polska, dvě skupiny KPZ ve městech Poznań a Štětín. Wanda Nowicka, biofarmářka z jihozápadního Polska, zahájila činnost své malé skupiny KPZ v polovině léta 2014. Rok 2014 byl i posledním rokem činnosti první skupiny KPZ, Świerże-Panki, protože zakladatelé této pilotní skupiny KPZ došli k názoru, že jejich projekt splnil svůj výchovný účel. Ke konci podzimu 2015 bylo v Polsku 8 farem spolupracujících s místními spotřebiteli podle modelu KPZ.

Polsko ve faktech

Počet KPZ?	8 statků, které dohromady podporují 11 spotřebitelských skupin
Od kdy?	2012
Národní zastřešující organizace?	Žádná
Odhadovaný počet strážníků a farem?	Odhad je 700-800 STRÁVNÍKŮ, 8 farem

Co se rozumí pod pojmem KPZ?

Ačkoli v Polsku neexistuje jedna společná definice KPZ, následující prohlášení je uvedeno v první dohodě navržené KPZkou Swierze-Panki:

„My, členové neformální skupiny komunitou podporovaného zemědělství (KPZ), která spojuje spotřebitele a (jméno osoby), vlastníka statku v (název místa), jsme se rozhodli vzájemně podporovat a sdílet riziko produkce potravin. Cílem KPZ je podpora drobných, rodinných, ekologických hospodářství a přímý prodej potravin spotřebitelům.“

Toto prohlášení se později objevilo ve vzorové dohodě nejméně tří dalších KPZek.

Společné rysy všech fungujících KPZek jsou:

- přímý prodej potravin vyprodukovaných na statku
- členské platby předem
- délka spolupráce minimálně 20 týdnů
- dodávky produkce nejméně jednou týdně

Nejvíce rozdílů mezi různými skupinami KPZ přinášejí následující otázky:

- Mají členové svobodu vybrat si produkty, anebo dostávají bedýnku, kterou připraví zemědělec?
- Existuje odběrné místo, anebo zemědělci členům doručují až ke dveřím?
- Angažují se členové nějakým způsobem a přebírají některé zodpovědnosti spojené s hospodařením nebo distribucí produkce?

Právní uspořádání

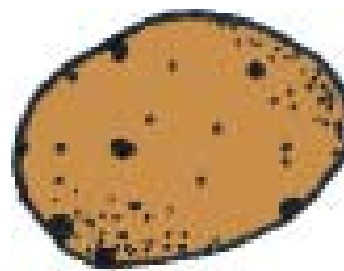
KPZky se v Polsku zakládají jako neformální skupiny. Z právního hlediska je prodej potravinové produkce ošetřen jako přímý prodej mezi zemědělcem a každým jednotlivým členem skupiny. Polským zemědělcům je bez zásadních omezení dovoleno takový přímý prodej nezpracované produkce provádět. Co se týče psaných dohod podepsaných mezi spotřebiteli a zemědělci, jejich platnost jako závazných právních dokumentů byla některými členy zpochybněna. Proto se raději

záměrně vyhýbáme termínu „smlouva“ a místo něj používáme slovo „dohoda“. Tento dokument je výrazem dobré vůle dvou stran a je souhrnem hlavních pravidel spolupráce: ceny podílu, prostředků doručení produkce, vzájemných závazků stran a toho nejdůležitějšího – ujednání o sdílení rizika mezi oběma stranami.

Interakce s veřejnými skupinami

První KPZ skupina v Polsku vznikla jako prostá občanská iniciativa, jako počín spotřebitelského aktivismu. Prvotní skupiny nezávisle získávaly od místních a regionálních správ žádnou finanční podporu. Členové první skupiny zasvětili svůj čas i úsilí šíření informací o své iniciativě tak, aby napomohli zakládání dalších skupin. Tuto myšlenku propagovali dobrovolnicky psaným blogem (www.rws.waw.pl), který popisoval koncept KPZ i první zkušenosti pilotní skupiny Swierze-Panki.

Někteří členové této první skupiny šířili, rovněž dobrovolně, informace o své iniciativě během veřejných akcí týkajících se udržitelnosti a ekologického zemědělství. Všechny současné skupiny jsou finančně udržitelné a nedostávají na svou činnost spojenou s KPZ žádné vládní dotace. Pokud víme, zemědělci ani spotřebitelé nevznegli žádný požadavek na podporu stávajících KPZ skupin anebo šíření myšlenky mezi zemědělci a spotřebiteli. Z toho důvodu je, pokud jde o interakci KPZ skupin s veřejnými skupinami, tato interakce buď velmi okrajová anebo neexistuje vůbec. Zdá se, že veřejné instituce si existence tohoto modelu nejsou vědomy. Kvůli tomu zřídili v roce 2014 členové KPZky Swierze-Panki a KPZky Dobrodziej (v Poznani a Štětíně) malý solidární fond na podporu aktivit spojených se šířením a propagací. Fond pokrýval cestovní náklady dobrovolníků, tištění letáků, náklady na novou internetovou stránku. Peníze vybírali z malých zlomků jednotlivých KPZ podílů a fond kolektivně spravují jednotliví členové.

Další detaily z průzkumu

V roce 2015 jsme byli v Polsku schopni kontaktovat 8 statků, které deklarovaly založení KPZ partnerství s různými spotřebitelskými skupinami. Ty dohromady dodávají pro 11 spotřebitelských skupin, které mají kolem 700-800 podílníků. 10 skupin se nachází ve velkých městech: Varšava (4), Poznaň (1), Wrocław (2), Štětín (1), Toruň (1), a Opole (1). Existuje jedna venkovská skupina KPZ, což znamená, že spotřebitelé žijí ve vesnici poblíž statku. Průměrný počet podílů v jedné KPZce je 23. Největší skupina má 44 a nejmenší 6 podílů. Za předpokladu, že jeden podíl dokáže uživit tři lidi, má průměrná skupina KPZ 70 členů.

Vznik a původ

36 % skupin bylo založeno společně zemědělci a spotřebiteli. 27 % KPZ skupin vzniklo z podnětu zemědělců. Vzniku dvou skupin napomohla Julia Olszewska, která aktivně pracuje na šíření myšlenky KPZ v Polsku.

Druh produkce

Všichni zemědělci v KPZkách pěstují zeleninu. Polovina skupin nedostává jen zeleninu, ale i ovoce. Čtyři skupiny dostávají vejce a tři skupiny mají i maso.

Ačkoli otázka, zda mají spotřebitelé možnost vybrat si produkty, anebo zda jim zemědělec připraví „hotovou bedýnku“, nebyla v průzkumu Cenzus zahrnuta, jedná se o jeden z aspektů, které odlišují jednu polskou KPZ od druhé. Ukazuje se, že v 5 z 8 KPZek spotřebitelé dostávají bedýnky kompletované zemědělcem, kdežto 3 KPZky používají flexibilnější přístup. To znamená, že spotřebitelé před každým odběrem naznačí, co by rádi dostali. V jedné skupině, která tuto možnost nabízí, zemědělec přiznal, že někteří spotřebitelé rádi spoléhají na volbu zemědělce a záměrně žádají o „bedýnku s překvapením“. Zemědělci tak ponechávají volnost sám si zvolit, co chce doručit.

Biocertifikace

5 z 8 farem má certifikát ekologického zemědělství. Další 3 používají metody ekologického zemědělství, ale nejsou certifikované.

Distribuční metody

Ve smyslu dopravy a distribuce potravin doručuje většina zemědělců produkty na jedno odběrné místo. Pouze dvě skupiny si nechávají podíly doručit až ke dveřím.

Pracovní síla a příjem

Průměrná velikost hospodářství je 15,3 ha, ale pro KPZ produkci je to pouhých 4,5 ha. S tím souvisí fakt, že pro všechny zemědělce je práce v KPZkách spíše doplňkovou činností a nikoliv hlavním zdrojem příjmů. Téměř všichni zemědělci pobírají dotace a někteří mají i jiné zaměstnání.

Zapojení odběratelů

Pokud jde o zapojení spotřebitelů do KPZ, pomáhají s distribucí a organizačními záležitostmi ve 4 skupinách. Zjišťujeme, že většina členů partnerské statky zřídka kdy navštíví.

Agroekologické postupy

Koncept agroekologie v Polsku funguje jako čistě vědecký pojem a je definován jako:

„část ekologie, která zkoumá fenomény agroecenózy; agroekologie zkoumá vliv životního prostředí na rostlinné a živočišné organismy, vliv zemědělských postupů a opatření na ochranu rostlin, na produktivnost plodin, organizaci a regulaci býložravců, predátorů a parazitů“.

Výraz agroekologie tak nemůže být považován za politický pojem jako v jiných zemích, například ve Španělsku a Francii. Tak, jak je termín agroekologie používán hnutím potravinové suverenity a Nyélénijskou deklarací, objevuje se v Polsku v překladech zahraniční literatury vydávané nevládními organizacemi, jako je Institut globální odpovědnosti ve Varšavě.

Překladiště KPZ Dobrzyń na Wiśła, Varšava, Polsko

V Polsku je vlastně KPZ považováno za praktický nástroj, který usnadňuje přínosnou spolupráci mezi zemědělci a spotřebiteli. Využití tohoto modelu jako nástroje změny systému leží prozatím mimo dosah zúčastněných stran. A přesto byl první KPZ projekt hluboce zakořeněn v agroekologických zásadách, chápaných konceptuálně z hlediska potravinové suverenity. Jeden ze zakladatelů pilotní KPZ skupiny v krátkém článku v blogu na podporu KPZ (www.rws.waw.pl) „Proč potřebujeme KPZ?“ odkazuje na hodnoty typu: péče o zemědělce jako jádro KPZ modelu, půda jako hodnota předávaná příštím generacím, ochrana ekologické a kulturní krajiny a dlouhodobá životnost malých hospodářství jako obecné dobro.

Pro účely tohoto průzkumu jsme porovnali část Nyélénijské agroekologické deklarace „Za co bojujeme?“ s praktikami v současnosti existujících KPZ skupin v Polsku a jejich způsobem šíření modelu KPZ (např. facebookové stránky KPZ Dobrzyń na Wisłę a jejich část „O nás“). Můžeme říci, že mezi společné body konceptu potravinové suverenity a zásad, za nimiž stojí polské KPZ, patří:

- spravedlivá mzda zemědělským pracovníkům
- zdravé a dostupné dodávky jídla
- udržitelné hospodaření s půdou
- vzájemná závislost mezi producenty a spotřebiteli

Mezi aspekty, které jsou buď odsunuty stranou nebo nejsou zdůrazňovány jako cíle polského KPZ, patří: respektování ženské role při produkci jídla a v distribučních systémech, uznání práva na potravu jako základního lidského práva, podpora tradičních znalostí a odkazu, duchovní dimenze, místní autonomie při správě půdy nebo aktivní boj proti korporátním silám.

Výhled

Ačkoli je polské KPZ v porovnání se zeměmi západní Evropy relativně nové, vyvíjí se velmi rychle. V roce 2012 existovala jedna skupina spojující jednu farmu s 25 domácnostmi. Už v pěstitelské sezóně 2015 spolupracovalo 8 farem s 11 spotřebitelskými skupinami a živilo víc než 700 strávníků. Všichni zemědělci, s nimiž jsme mluvili, vyjádřili svou vůli pokračovat v práci s KPZ modelem, a to i přes to, že se rok 2015 projevil jako problematický, zejména pro nové KPZ skupiny. Z hlediska sdílení rizika otestovalo závažné sucho jak zemědělce, tak i spotřebitele. V mnoha případech museli spotřebitelé přijmout výnosy menší, než očekávali, na což, jak se ukázalo, nebyli mnozí připraveni. Nicméně zemědělci vyjadřují odhodlanost v KPZ pokračovat, protože se naučili oceňovat přínosy takového modelu spolupráce. Je ovšem třeba zdůraznit, že se stále učí, jak komunikovat s podílníky, a to především s těmi, kteří nejsou zvyklí nakupovat bioprodukcí. I když všechny polské KPZky dodržují velmi podobný soubor pravidel, způsob jejich fungování se u každé skupiny liší. Je tomu tak, protože každá KPZka stále hledá svou vlastní cestu k ustanovení vztahů a pravidel, jež budou akceptovat jak producenti, tak i spotřebitelé.

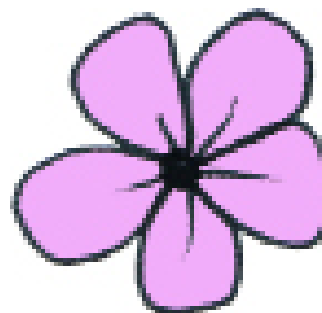
Odkazy

- 1 Ústřední statistická kancelář (2014) Statistická ročenka Polské republiky.
- 2 http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/RL_Gospodarstwa_rolne_na_tle_internet.pdf
- 3 www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne/Rolnitwo-ekologiczne-Polsce
- 4 www.minrol.gov.pl/Jakosc-zywnosci/Rolnictwo-ekologiczne/Rolnitwo-ekologiczne-Polsce
- 5 (Vlastní překlad autora) Wydawnictwo Naukowe PWN (Online encyklopedia). <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/agroekologia;3866406.html>
- 6 Kay, Sylvia (2012) „Pozytywne alternatywy inwestycyjne dla nabywania i dzierzawienia ziemi na wielką skalę”. Institut globální odpovědnosti. http://igo.org.pl/download/IGO_pozytywne-alternatywy-inwestycyjne.pdf
- 7 www.rws.waw.pl/po-co-nam-rws
- 8 Nyélénijská deklarace (2007) <http://nyeleni.org/spip.php?article290>
- 9 www.facebook.com/rwsdobrzyń/info/?tab=page_info

Autorky

Julia Olszewska (Mgr. v oboru sociální a kulturní ekologie) se zabývá tématem komunitou podporovaného zemědělství od roku 2012. Tehdy strávila šest týdnů jako dobrovolnice na farmách v systému AMAP v jihozápadní Francii. V roce 2013 se stala členkou první KPZ skupiny v Polsku, RWS Swierże-Panki. Léto 2013 strávila na dvou KPZ farmách ve státě New York, kde opět pracovala a pozorovala různé druhy spolupráce mezi zemědělcem a spotřebitelem. Byla projektovou koordinátorkou Evropského KPZ projektu „Learning Towards Solidarity-based Food Systems“ (Učíme se, jak na solidární potravinové systémy) (2013-2015). Od roku 2014 je hrdou členkou KPZky Dobrzyń na Wisłę.

Marta Sylla (rozená Skaradkiewicz) je doktorandkou na Wroclawské univerzitě životního prostředí a věd o živé přírodě. Její výzkum pokrývá řadu témat regionálního plánování a ekosystémových služeb. Byla jednou z prvních členek poznaňské KPZ skupiny, která je druhou KPZkou v Polsku. Od roku 2014 je Marta hrdou členkou KPZky Pora na Czosnek.

KPZ v Evropě v číslech

- souhrnné výsledky průzkumu z roku 2015

Nicolas Cressot (GASAP), Jocelyn Parot (Urgenci), Philipp Weckenbrock (Agronauten), Peter Volz (Agronauten)

I když o něm většina Evropanů zatím neslyšela, přesto je KPZ na starém kontinentu na vzestupu. Společný průzkum, k němuž přistoupila síť Urgenci a hnutí KPZ, měl tento růst doložit empirickými daty. Průzkum byl spuštěn zejména z těchto tří důvodů:

Zprvé, od prvního evropského setkání KPZ v Miláně v roce 2012 se jednotlivé skupiny snažily definovat obecné principy, které je spojují. Souběžně se zmiňovaným průzkumem byl zahájen i osmnáctiměsíční proces vzniku Evropské charty KPZ, přičemž obě aktivity byly a jsou vzájemně propojené.

Za druhé, obecné principy je třeba zkoumat z hlediska jejich uplatnění v rozličných kontextech. Síla KPZ tkví ve schopnosti zakořenit v radikálně odlišných společenských, ekonomických i zemědělských terénech; avšak nakolik je nutné vždy systém adaptovat, aby začal růst?

Třetím důvodem je politika. Vlivní lidé stále častěji vidí v KPZ hnutí, jež přináší důležité společenské inovace. Objevují se proto výzvy, aby hnutí KPZ zaujalo stanovisko k různým politickým otázkám. Donedávna na podobné dotazy zodpovídala jménem hnutí KPZ buď Urgenci nebo jiné organizace. Situaci ilustrují dva následující příklady.

První se objevil v roce 2009 ve Francii, když byla pracovní skupina pod vedením ministerstva pověřena přípravou definice „krátkého dodavatelského řetězce“. Debaty se účastnili rovněž zástupci hypermarketů, kteří v kostce říkali: „Definici krátkého dodavatelského řetězce vám dodáme snadno – krátký dodavatelský řetězec má maximálně jeden mezičlánek. A přesně tohle děláme – tím jediným prostředníkem jsme my.“

Druhý příklad se týká iniciativy pro vytvoření loga „produkty z mé farmy“. S nápadem přišla mezinárodní rolnická platforma La Via Campesina. V tomto případě Urgenci coby zástupce hnutí KPZ vysvětlila, že ačkoliv by značka „produkty z mé farmy“ mohla být velice užitečná pro farmáře, kteří prodávají na trzích, samotný model KPZ žádné logo ani značku nepotřebuje. Kdo ví, co by o KPZ v souvislosti s touto značkou zaznělo, kdyby zástupci Urgenci nebyli přítomni.

Hnutí KPZ se tedy dál nemůže skrývat. Je nutné, abychom zaujali jednoznačnou pozici, než tak učiní někdo jiný, ovšem bez záruky, že bude konat ve prospěch aktivistů a farmářů

KPZ. Na setkání v německém Schwarzwaldu naplánoval tým výzkumníků a dalších odborníků z více než dvaceti zemí první statistický průzkum KPZ. Jejich hlavním cílem bylo získat souhrnné údaje o počtu skupin KPZ v Evropě. Druhým cílem bylo zhodnotit stav a vývoj hnutí v Evropě. Jako důležité byly přitom vyhodnoceny jak kvantitativní ukazatele (počet KPZ v zemi, regionální rozložení, počet farem a strávníků, data vzniku apod.), tak kvalitativní (produkce, distribuce, vlastnictví půdy, typy práce, vnitřní organizace, spolupráce s ostatními, silné a slabé stránky apod.).

Takovýto ambiciózní podnik nutně přináší mnoho těžkostí. Bylo třeba stanovit omezený počet dotazů, najít společnou terminologii, vyhovující všem jazykům zúčastněných zemí, v omezeném čase připravit online průzkum a přimět KPZ ve více než dvaceti evropských zemích, aby odpověděly včas.

V prosinci 2015, pouhé čtyři měsíce po první pracovní schůzce, se vrátilo 403 odpovědí ze čtyřadvaceti evropských zemí. S ohledem na nedostatek času a financí jde o vynikající úspěch.

Dotazníková část studie se soustředila na země, v nichž dosud žádný výzkum KPZ neproběhl. Z toho důvodu nebyl dotazník použit ve Francii, v níž je hnutí KPZ nejsilnější v Evropě, a je zde proto (v rámci systému AMAP) dobře zmapováno. Francie byla ze studie vynechána nejen proto, že v zemi již ve stejném roce proběhl průzkum AMAP, ale také kvůli velkému počtu skupin (více než 2 000). V tak krátkém čase nebylo reálné potřebné údaje získat. Kromě toho by takovéto množství francouzských skupin nutně zkreslilo výsledky průzkumu.

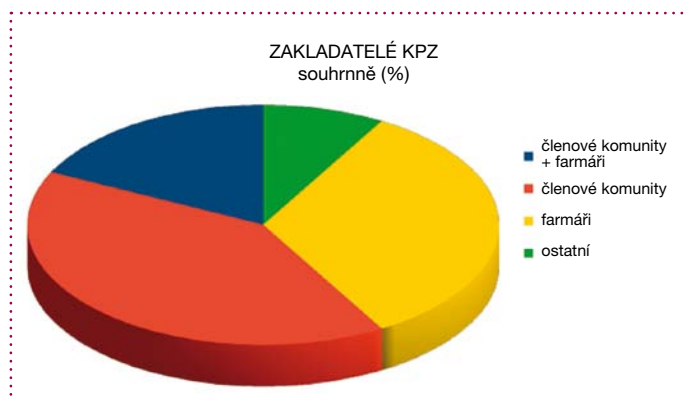
Přes všechna omezení je však tento průzkum první studií, jež souhrnně zobrazuje stav KPZ v Evropě. Svě odpovědi zaslalo dostatečné množství skupin, a proto je výsledný obraz věrohodný a může sloužit jako podklad pro další výzkumy. Ukazuje, jak silná a soudržná jsou jednotlivá uskupení a jak jsou jejich členové věrní tomuto modelu hospodaření a jeho principům; poskytuje konkrétní informace o tom, jak rychle hnutí KPZ roste, jak efektivně skupiny doplňují nové produkty k původnímu základu, který se skládal převážně z ovoce a zeleniny, a do jaké míry jsou ochotna společně ovlivňovat dění na národní i evropské úrovni.

Nejdůležitější výsledky průzkumu:

Hnutí zažívá rozkvět

Hnutí plynule roste od poloviny nultých let. Růstovou křivku v grafu EU4 lze rozdělit do tří fází:

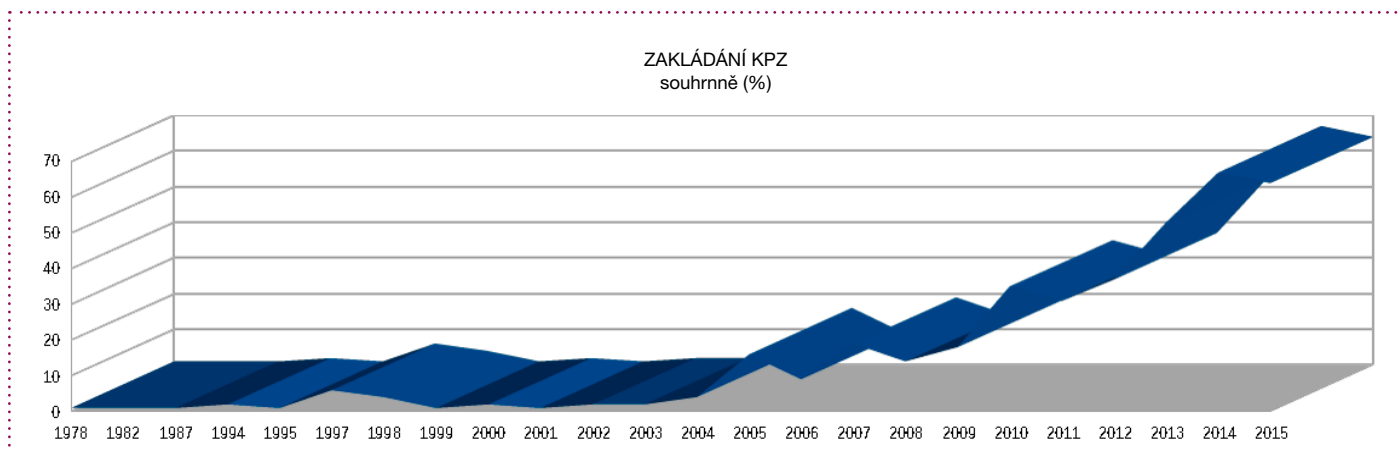
- 1 – KPZ se začalo objevovat na konci sedmdesátých let víceméně nahodile v několika zemích – především ve Švýcarsku, Francii a Itálii. V té době již existovaly neformální skupiny sdružené okolo průkopníků ekologického zemědělství, ty se však nepovažovaly za součást určitého hnutí.
- 2 – Mírný nárůst mezi lety 1994 a 2000, především v Itálii a Nizozemsku.
- 3 – Období pomalého růstu, nové skupiny vznikají jen v Itálii. Objevuje se první skupina ve Švédsku. Připomínáme, že sem z výše uvedených důvodů není zahrnut vývoj francouzského hnutí AMAP, které rostlo exponenciálně, a to ze dvou skupin v roce 2001 až na dva tisíce v roce 2015.
- 4 – Čtvrtou fází je setrvalý, téměř exponenciální vzestup napříč Evropou od roku 2004 dodnes.

EU5: Zakladatelé KPZ.

Alternativní hnutí, které přitahuje velké množství spotřebitelů

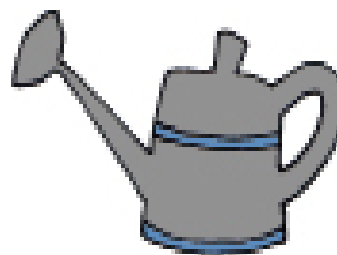
Co se týče počtu spotřebitelů napojených na KPZ, výzkum poskytl informace o 70 865 lidech sdružených ve 403 skupinách, což znamená průměr 179 strávníků na jednu KPZku. Jak zmiňujeme v úvodu této zprávy a jak ukazují grafy EU2 a EU3, potraviny z KPZek odebírá v celé Evropě něco mezi půlmilionem a milionem lidí.

EU4: Zakládání KPZ.

Společenské hnutí iniciované farmáři a spotřebiteli

Jak ukazuje diagram EU5, naprostá většina dotázaných KPZek byla založena buď spotřebiteli (41 %), farmáři (33 %) nebo oběma stranami společně (18 %). Zbýlých 8 % založily spolky, nadace, obchodní firmy či instituce. Tento nevýznamný podíl jasně ukazuje, že KPZ je vlastně společenské hnutí, které silně závisí na dobrovolném závazku svých členů.

Hnutí KPZ se od jiných spotřebitelských alternativ liší loajalitou svých členů

Skupiny KPZ, které se zúčastnily průzkumu, se ztotožňují s principy, jako je přímé partnerství mezi farmou a spotřebiteli (více než 85 %) či zajištění kvalitních potravin (93 %) získaných ekologicky šetrným způsobem (88 %). Odpovědi na tuto otázku také odrážejí rozmanitost KPZ v Evropě: téměř dvě třetiny dotázaných podtrhly faktor společného sdílení rizik (64 %), méně iniciativ mluví o sdílené odpovědnosti (41 %) a sdíleném zisku (58 %), viz EU6. Poslední dvě čísla mají ovšem tendenci růst díky tomu, že spotřebitelé v nejnověji zakládaných skupinách jsou stále informovanější.

Partnerství bývá nejčastěji stvrzeno písemnou smlouvou. Ta je obvykle dlouhodobá nebo zahrnuje (ve většině případů) alespoň jednu produkční sezónu (56 %). Tím je zaručen zisk pro farmu i kvalitní potraviny pro členy.

Vzájemný závazek členů KPZky je rovněž vyjádřen ve způsobu, jakým se podílejí na životě své skupiny a farmy. Následující seznam ukazuje, co přesně pro spotřebitele znamená „být členem KPZ“.

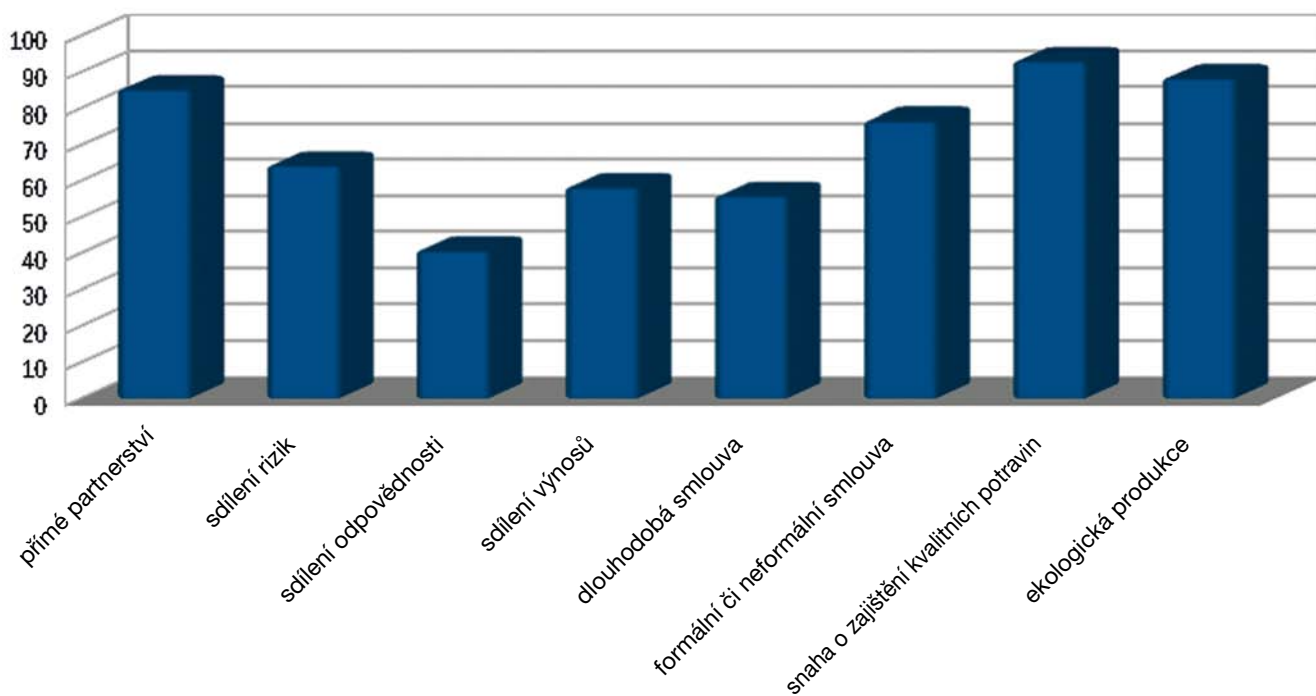
- nákup podílů: 58 % dotázaných KPZek
- pomoc s pěstováním: 42 %
- pomoc s balením a distribucí: 41 %

- administrativní a organizační práce: 50 %
- podíl na rozhodování: 55 %
- účast na dnech otevřených dveří/společenských akcích: 68 %
- výměna receptů: 54 %
- finanční investice do farmy: 19 %

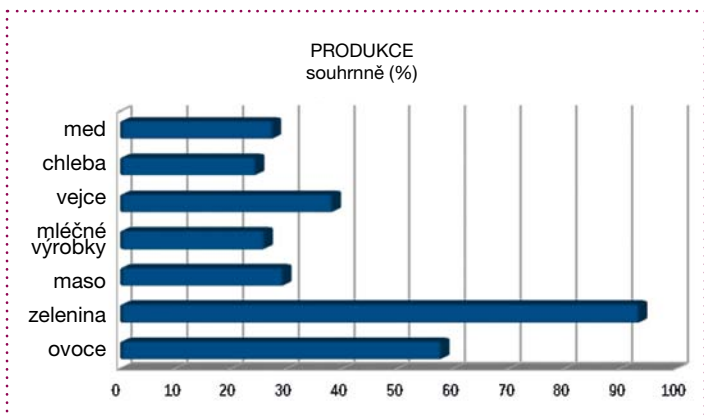
KPZ nyní poskytuje široké spektrum produktů

Základem produkce KPZ byla od počátku zelenina (produkuje ji 94 % dotázaných KPZek), avšak rozmanitost produkce v současné době roste. V nabídce je ovoce (58 %), vejce (38 %), maso (29 %), med (28 %), mléčné výrobky (26 %) a chleba (25 %); viz EU7. Tento trend ukazuje, že spotřebitelé zapojení do KPZ chtějí doplnit obvyklou nabídku zeleniny všemi ostatními produkty, které dosud nakupovali v bioobchodech, supermarketech apod. Rozšiřování modelu KPZ o produkci, která v něm dříve nebyla dostupná, má tedy značný potenciál.

MÍRA ZTOTOŽNĚNÍ S PRINCIPY KPZ
souhrnně (%)

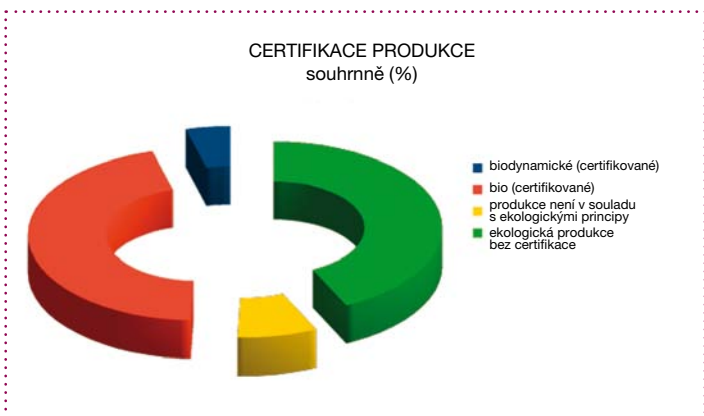
EU6: Míra ztotožnění s principy KPZ

EU7: Produkce.

Být, či nebýt... oficiálně bio?

Jak bylo řečeno výše, valná většina KPZek klade velký důraz na vysokou kvalitu potravin a postupy ekologického zemědělství. To však nemusí nutně znamenat, že jsou jejich farmy oficiálně certifikované. Zatímco 44 % dotázaných KPZek je oficiálně ekologickými a 4 % biodynamickými farmami, dalších 41 % hospodaří v souladu s ekologickými principy, ale certifikaci nemá. Důvodem pro poslední variantu je fakt, že členové KPZky svou farmu znají a kontrolu zvenčí nepotřebují. Svou roli mohou rovněž hrát příliš vysoké náklady na certifikaci. Někdy se také lze setkat s naprostým odmítáním certifikace z ideologických důvodů. Většina ze 7 % farem, které jsou součástí KPZ a nejsou ekologické, prochází právě přechodným obdobím na bioprodukci. Viz EU8.

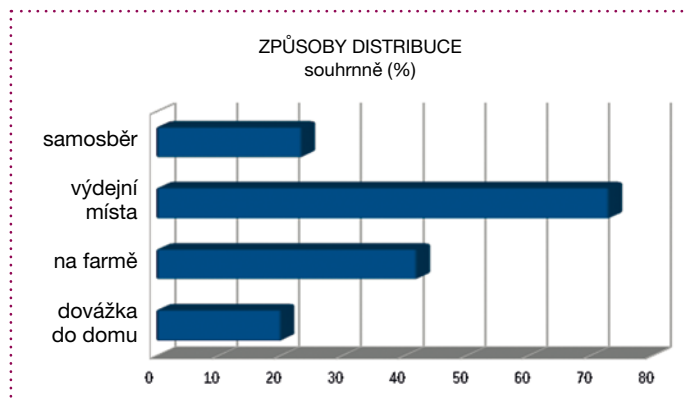

EU8: Certifikace produkce

Hnutí preferuje přepravu na krátké vzdálenosti

Dálková doprava potravin spotřebovává velké množství fosilních paliv a je odpovědná za obrovské množství emisí CO₂, hlukové znečištění i další ekologické problémy. KPZ vytváří alternativní řešení v podobě dopravy na krátké vzdálenosti tím, že udržuje osobní kontakt mezi producenty a spotřebiteli. Všechny skupiny kladou důraz na blízkost produkce a spotřeby. Jak ukazuje diagram EU10:

- V případě 73 % respondentů si členové vyzvedávají své potraviny na výdejních místech nebo na farmách (z toho na samotných farmách 42 %).
- Samosběr praktikuje 24 % skupin zahrnutých do průzkumu.
- Ve 20 % ze všech zkoumaných KPZek dostávají členové svůj podíl formou dovážky do domu.

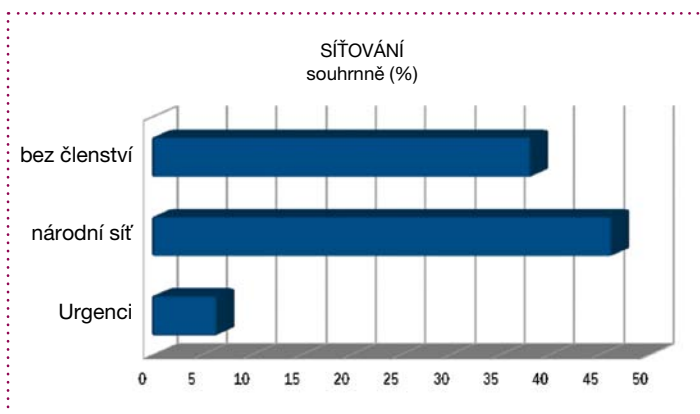

EU10: Způsoby distribuce

Hnutí je stále na raném stupni národní i mezinárodní organizace

Součástí dotazníku byla otázka členství v sítích, viz graf EU11. Cílem bylo zjistit, kolik skupin je součástí větších sítí, a následně prezentovat KPZ jako součást společenského hnutí. Předpokládalo se nižší zastoupení těch KPZek, které chtějí zůstat plně nezávislé, protože takové skupiny se pro podobný průzkum obtížněji kontaktují. Na druhou stranu není ve výsledcích zahrnuto nejvíce strukturované hnutí, francouzský AMAP, což pravděpodobně vyvažuje možnou převahu těch skupin KPZ, které jsou v sítích zapojeny.

- V mnoha evropských zemích zatím nefunguje národní síť KPZ. Přesto je 46 % zapojených skupin členy národních sítí, což je slušný poměr, zvažíme-li, že prudký nárůst počtu KPZek ve většině zemí probíhá právě nyní.
- Zdá se, že existuje potřeba lepšího sdílení informací o mezinárodní síti KPZ Urgenci na národních úrovních. Všechny evropské národní sítě jsou sice platnými členy Urgenci, ale ze všech skupin, zahrnutých v průzkumu, je přímými členy mezinárodní sítě jen 7 %.

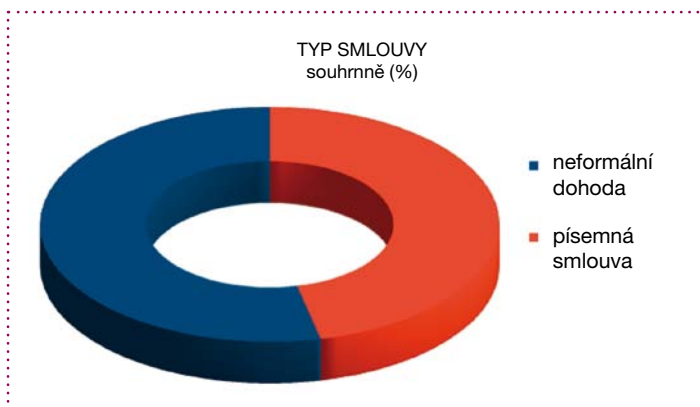
EU11: Síťování.

Hnutí silně závisí na vzájemné důvěře

Klíčový princip sdílení rizik může v realitě KPZ nabývat různých podob. V některých zemích používají jako základní kámen každého partnerství dvoustrannou písemnou smlouvu. Jinde považují ústní dohodu za stejně spolehlivou jako písemný kontrakt.

Tyto rozdíly jsou ovlivněny mnoha faktory, mezi nimiž není bez významu specifická tradice práva v každé zemi ve smyslu psaných i nepsaných pravidel. Viz EU12:

- Mírná většina respondentů uvádí, že mají neformální dohodu (52 %)
- 45 % zúčastněných KPZek funguje na základě sepsané smlouvy

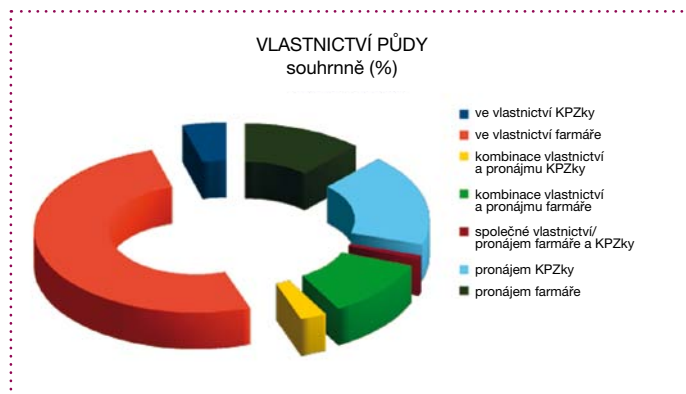

EU12: Typ smlouvy

Vlastnictví půdy: mnoho různých modelů

V některých zemích, především na severu Evropy, považují KPZ za něco jako komunitní farmu: skupina spotřebitelů z města si společně pronajme nebo zakoupí půdu, aby na ní mohli pěstovat vlastní potraviny. Jak je vidět, funguje tímto způsobem asi jedna pětina všech skupin KPZ. Valná většina KPZek je napojena na farmu, kterou zemědělec buď vlastní, nebo ji má v pronájmu. Viz EU13.

- Ve většině případů (47 %) patří zemědělská půda, která poskytuje produkci KPZky, přímo farmáři, 11 % má půdu v pronájmu a 10 % obě varianty kombinuje.
- Některé KPZky si půdu pronajímají (17 %), ale jen málo skupin ji vlastní (4 %).
- Spojení KPZky a farmáře při pronájmu či vlastnictví půdy se rovněž vyskytuje, avšak v zanedbatelném množství (1 %)

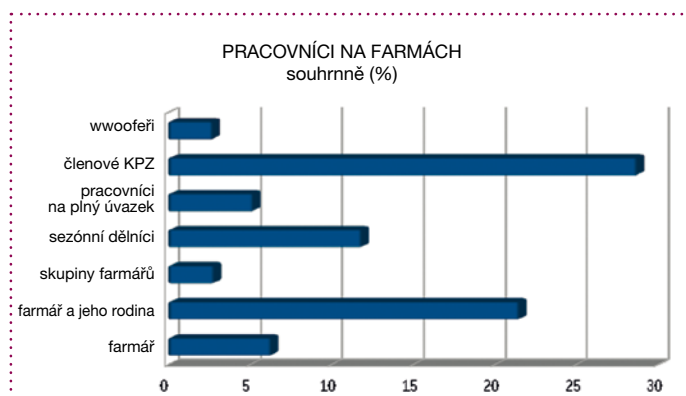

EU13: Vlastnictví půdy

Klíčová je spolupráce farmářů a dobrovolníků

Dotaz na pracovní sílu vykonávající práci na poli přinesl poměrně nejasné odpovědi. Problém možná spočíval ve formulaci dotazu a v jeho přesném pochopení; zdá se však, že k fungování farem zapojených do KPZ v celé Evropě významně přispívá dobrovolnická práce jednotlivých členů. Viz EU14.

- Dobrovolníci jsou hlavní pracovní silou na poli: členové KPZ (29 %), wwoofeři (3 %), skupiny farmářů (3 %)
- Farmáři a jejich rodiny jsou na druhém místě (28 %).
- Zaměstnanci jako doplňková síla: sezónní dělníci (12 %), stálí zaměstnanci (5 %)

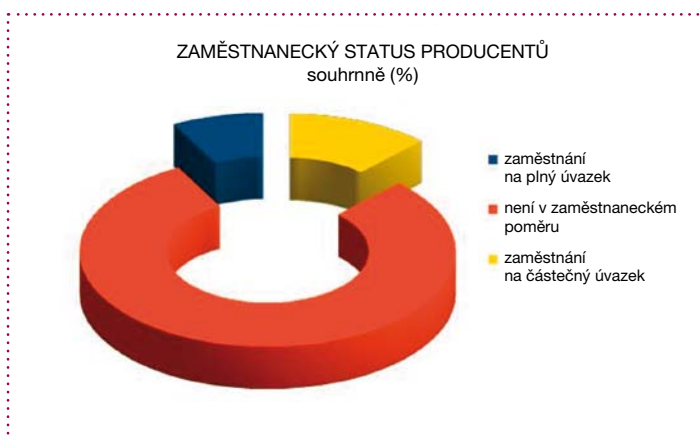

EU14: Pracovníci na farmách

Zaměstnanecký status a příjem producentů

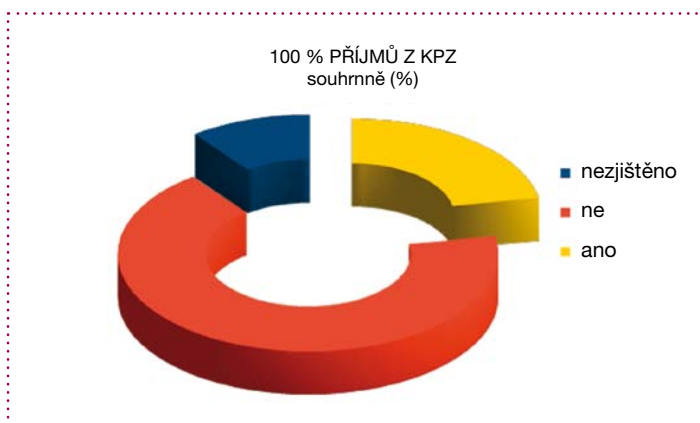
Hnutí KPZ podporuje rodinné statky a hnutí za potravinovou suverenitu, jehož hlavním cílem je nezávislost zemědělců. Model KPZ, hnutí na podporu rodinných hospodářství a hnutí za potravinovou suverenitu shodně odmítají potravinový byznys v rukou velkých korporací. Není proto překvapením, že zemědělci zahrnutí v tomto průzkumu z největší části nejsou zaměstnanci.

- Velká většina zemědělců v KPZkách nemá zaměstnanecký poměr (74 %). Nejčastěji mají postavení nezávislého hospodáře nebo drobného podnikatele, viz EU15.
- Pokud jde o těch několik zemědělců, kteří jsou v zaměstnaneckém poměru, větší část z nich pracuje na částečný úvazek (11 %), menší část na celý (7 %), viz EU15.

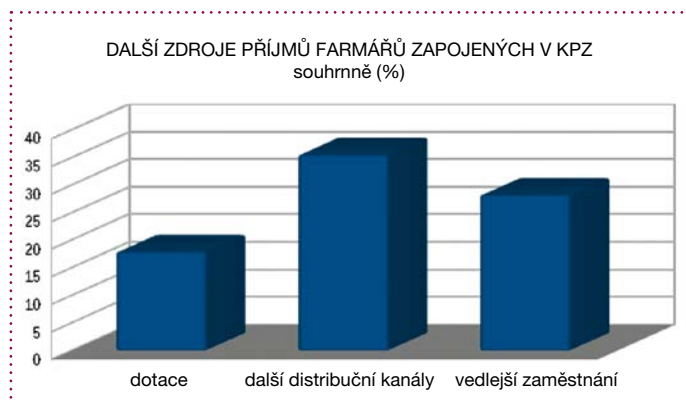

EU15: Zaměstnanecký status producentů

- Zemědělci zapojení do KPZek potřebují pro svou produkci i jiná odbytíště: 68 % respondentů nepokryje celý svůj příjem z KPZky – to se daří jen 22 procentům, viz EU16. Jiné zdroje příjmů pocházejí zpravidla z ostatních distribučních kanálů (36 %) nebo vedlejšího zaměstnání (28 %). Jen menšina je příjemcem dotací (18 %), jak ukazuje tabulka EU17.

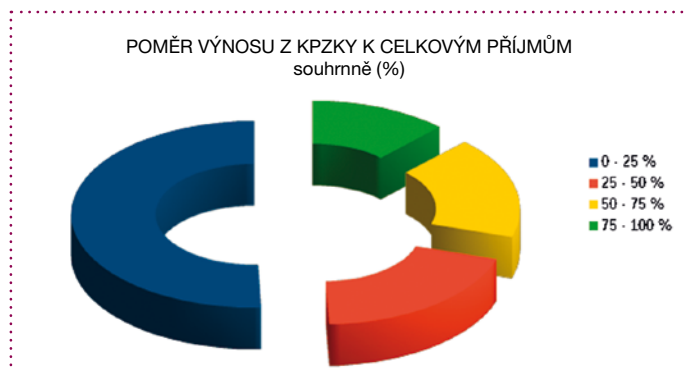

EU16: 100 % příjmů z KPZ

EU17: Další zdroje příjmů farmářů zapojených v KPZ

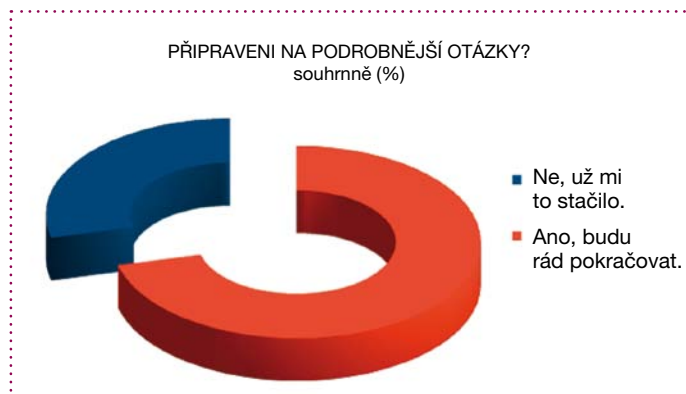
- Naprostá většina zemědělců v KPZkách (27 %) získává z KPZek do 25 % svých celkových příjmů. 10 % má z KPZek mezi 25 a 50 procenty příjmů, 9 % se pohybuje mezi 50 a 75 procenty příjmů z KPZky (viz EU18).
- 10 % respondentů uvedlo, že podíl KPZky na svých celkových příjmech neznají.

EU18: Poměr výnosu z KPZky k celkovým příjmům

Je potřeba další výzkum

Informace, které zde předkládáme, jsou důležité k tomu, abychom porozuměli KPZ v Evropě. Zůstává však mnoho otázek, které je v souvislosti s hnutím KPZ třeba položit. Evropská výzkumná skupina KPZ se zavázala shromáždit další informace, které budou sloužit komunitě KPZ stejně jako ostatním zájemcům a možná také přispějí k demokratizaci výzkumů v zemědělství. Je dobře, že významná část KPZ (65 % – viz EU19) je ochotná dále spolupracovat a odpovídat na další otázky. Mimo jiné nám tím umožní zabývat se tématy, která vzešla z našeho prvotního průzkumu.

EU19: Přípravení na podrobnější otázky?

Příloha: Deklarace mezinárodního fóra pro agroekologii

Jsme delegáti zastupující různorodé organizace a mezinárodní hnutí drobných producentů potravin a jejich spotřebitelů, včetně rolníků, domorodých lidí a komunit (spolu s lovci a sběrači), zemědělských rodin, venkovských pracovníků, honáků a pastevců, rybářů a lidí z měst. Dohromady rozličné členstvo zastoupené v našich organizacích vyprodukuje 70 % lidstvem spotřebovaných potravin. Oni jsou předními globálními investory v zemědělství stejně jako poskytovateli práce a živobytí ve světě.

Od 24. do 27. února 2015 jsme se sešli zde v Nyéléni centru v malijském městě Sélingué, abychom dospěli ke společnému porozumění agroekologie jako klíčového prvku při budování potravinové suverenity a abychom připravili společné strategie na podporu agroekologie a její ochrany před zneužitím. Jsme vděční lidem z Mali, kteří nás přivítali v této krásné zemi. Svým příkladem nás naučili, že dialog mezi různými podobami vědění je založen na respektujícím naslouchání a kolektivním budování sdílených rozhodnutí. Solidárně stojíme po boku našich sester a bratrů z Mali, kteří bojují (někdy pokládají i své životy), aby ubránili své pozemky v poslední vlně půdních záborů, které postihují tak velký počet našich zemí. Agroekologie znamená, že společně stojíme v kruhu života, z čehož vyplývá, že společně musíme stát i v kruhu zápasu proti záborům půdy a kriminalizaci našich hnutí.

Stavíme na minulosti, hledíme vstříc budoucnosti

Naši lidé, voliči, organizace a komunity již značně pokročili v definici potravinové suverenity coby hesla společného boje za spravedlnost i jako širšího rámce pro agroekologii. Produkční systémy našich předků se vyvíjely po tisíciletí a v posledních 30 až 40 letech začaly být nazývány agroekologií. Naše agroekologie zahrnuje úspěšné postupy i produkci a rozvíjí kontakt mezi zemědělci i jednotlivými regiony a vzdělávacími institucemi. Rovněž jsme vyvinuli sofistikované teoretické, technické a politické konstrukce.

V roce 2007 se mnozí z nás sešli zde v Nyéléni na Fóru potravinové suverenity, abychom posílili naše spojení a abychom rozšířili a prohloubili naše chápání potravinové

suverenity prostřednictvím kolektivního budování mostů nad našimi rozličnými zájmy. Podobně se scházíme zde na Agroekologickém fóru 2015, abychom obohatili agroekologii dialogem mezi nejrůznějšími jednotlivci, kteří potraviny produkují, a také spotřebiteli, městskými komunitami, ženami, mládeží a dalšími aktéry. Dnes učinilo naše hnutí, organizované globálně i regionálně v Mezinárodní plánovací komisi pro potravinovou suverenuitu, nový a historický krok.

Rozličné podoby naší produkce potravin drobnými vlastníky, které jsou založené na agroekologii, generují lokální znalosti, posilují sociální spravedlnost, posilují identitu a kulturu a upevňují ekonomickou životaschopnost venkovských oblastí. Drobní vlastníci brání naši důstojnost, když se rozhodneme vyrábět agroekologickým způsobem.

Překonávání četných krizí

Agroekologie je odpovědí na otázku, jak proměnit a napravit naši hmotnou realitu v potravinovém systému a na venkově, který byl devastován průmyslovou produkcí potravin a její tzv. Zelenou a Modrou revolucí. Agroekologii vnímáme jako klíčovou formu odporu proti ekonomickému systému, který klade zisk před život.

Korporátní model vyrábí přebytek jídla, které je pro nás jedovaté, ničí půdní úrodnost, zodpovídá za odlesňování venkovských oblastí, kontaminaci vod a okyselování oceánů a úhyn ryb. Základní přírodní zdroje byly privatizovány a přeměněny na zboží a rostoucí výrobní náklady nás nutí opouštět půdu. Osiva jsou zemědělcům kradena a prodávána zpět za přemrštěné ceny, vyšlechtěna jako odrůdy závislé na nákladných, kontaminujících agrochemikáliích. Průmyslový potravinový systém je klíčovým aktérem mnoha krizí – klimatické, potravinové, environmentální, veřejného zdraví a dalších. Volný trh a korporátní investiční smlouvy, urovnávání sporů mezi investory a státy a falešná řešení, jako jsou trh s emisemi, dále rostoucí zpeněžování půdy a potravin, atd., to vše dále zhoršuje tyto krize. Agroekologie nám v rámci potravinové suverenity nabízí společnou cestu z těchto krizí.

Agroekologie na rozcestí

Průmyslové potravinářství začíná vyčerpávat svůj produktivní a ziskový potenciál kvůli svým vnitřním rozporům – jako jsou degradace půdy, herbicidům odolné plevely, vyčerpaná loviště ryb, škůdci a chorobami pustošené monokulturní výsadby – a jeho čím dál víc patrné negativní následky emisí skleníkových plynů, a zdravotní krize – podvýživa, obezita, cukrovka, nemoci tlustého střeva a rakovina způsobené stravou plnou průmyslového a podřadného jídla.

Pod tlakem veřejnosti mnohé multilaterální instituce, vlády, univerzity a výzkumná centra, některé nevládní organizace, korporace a další nakonec „agroekologii“ uznaly. Jenže ony se ji pokusily nově definovat jako úzkou sadu technologií, které nabízejí jako nástroj zdánlivě odlehčující krizi udržitelnosti průmyslového potravinářství, zatímco existující mocenské struktury zůstávají nepovšimnuty. Toto pohlcování agroekologie za účelem vyladění průmyslového potravinového systému, současně s předstíraným přitakáváním environmentálnímu diskurzu, má různé názvy včetně „klimaticky chytrého zemědělství“, „udržitelné“ nebo „ekologické intenzifikace“, průmyslové monokulturní produkce biopotravin atd. Nic z toho pro nás není agroekologií: my je odmítáme a budeme bojovat za odhalení a zablokování těchto záludných triků k přivlastňování agroekologie. Skutečná řešení krizí klimatu, podvýživy aj. nevyplnou z přizpůsobování se průmyslovému modelu. Ten musíme transformovat a vybudovat naše vlastní místní potravinové systémy, které tvoří nová spojení mezi městy a venkovem a jsou založená na skutečně agroekologické produkci potravin rolníků, tradičních rybářů, pastevců, domorodých lidí, městských zemědělců atd. Nesmíme dopustit, aby se agroekologie stala nástrojem průmyslového potravinového modelu: vnímáme ji jako zásadní alternativu tohoto modelu a jako prostředek proměny výroby a spotřeby jídla v něco lepšího pro lidstvo a naši matku Zemi.

Naše společné pilíře a principy agroekologie

Agroekologie je způsobem života a jazykem přírody, jemuž se – jako její děti – učíme. Není pouhou sadou technologií a výrobních postupů. Nemůže se stejným způsobem aplikovat na všech místech. Spíše tkví v zásadách, které sice mohou být stejné napříč různorodostí našich prostředí, avšak také mohou být a jsou praktikovány mnohými různými způsoby, s každým sektorem přispívajícím barevností své lokální reality a kultury, avšak vždy respektujícím Matku Zemi a naše společně sdílené hodnoty.

Výrobní postupy agroekologie (jako jsou smíšené porosty, tradiční rybolov, kočovné pastevectví, integrování plodin, stromů, dobytka a ryb, hnojení mrvou, kompost, krajové odrůdy a plemena atd.) jsou založeny na ekologických principech, jako jsou budování půdního života, koloběh živin, dynamické hospodaření s biodiverzitou a zachováním energie ve všech měřítkách. Agroekologie drasticky omezuje naše využívání externě nakoupených vstupů, které musí být zakoupeny od průmyslu. Nepoužívají se agrochemikálie, umělé hormony, GMO, ani další nebezpečné a nové technologie v zemědělství.

Území jsou základním pilířem agroekologie. Lidé a komunity mají právo udržovat své vlastní duchovní a hmotné vztahy ke své půdě. Jsou oprávněni zabezpečovat, rozvíjet, kontrolovat a obnovovat své zvykové společenské struktury a spravovat svou půdu a svá území, včetně lovišť ryb, a to jak politicky, tak i společensky. Z toho vyplývá plné uznání jejich zákonů, tradic, zvyků, systémů držby, institucí, což také konstituuje uznání lidského sebeurčení a autonomie.

Kolektivní práva a přístup ke společnému dědictví jsou základním pilířem agroekologie. Sdílíme přístup do oblastí, které jsou domovem mnoha dalších podobných skupin, a udržujeme sofistikovaný zvykový systém v regulaci přístupu a zabránění konfliktů, jenž chceme zachovat a upevnit.

Rozmanité vědomosti a způsoby vědění našich lidí jsou pro agroekologii zásadní. Naše cesty poznávání se vyvíjely jejich dialogem (dialogo de sabares). Naše procesy učení jsou horizontální a spočívají na úrovni rovný s rovným; zakládají se na lidové vzdělanosti. Odehrávají se v našich vlastních tréninkových centrech a oblastech (zemědělci učí zemědělce, rybáři učí rybáře atd.) a jsou i mezigenerační výměnou vědomostí mezi staršími a mládeží. Agroekologie se rozvíjí díky našim vlastním inovacím, průzkumům a výběru i šlechtění plodin a hospodářských zvířat. Jádrem naší celostní vize je nezbytná rovnováha mezi přírodou, vesmírem a lidskými bytostmi. Uznáváme, že jako lidé jsme pouhou částí přírody a vesmíru. Sdílíme duchovní spojení s našimi zeměmi a s předivem života. Milujeme naše kraje a naše lidi a bez toho nedokážeme ubránit naši agroekologii, bojovat za naše práva nebo nasýtit svět. Odmítáme, aby se život stal předmětem obchodu.

Rodiny, komunity, kolektivy, organizace a hnutí jsou živnou půdou, v níž agroekologie vzkvétá. Kolektivní svépomocná organizace a akce jsou tím, co umožňuje agroekologii růst, budovat místní potravinové systémy a vyzývat ke společné kontrole našeho potravinového systému. Solidarita mezi lidmi, mezi vesnickou a městskou populací, je tím nejdůležitějším faktorem.

Autonomie v agroekologii nahrazuje kontrolu globálních trhů a vytváří svépomocnou správu komunit. Znamená to, že minimalizujeme používání zakoupených vstupů, které pocházejí z vnějšku. Vyžaduje to reorganizaci trhů tak, aby byly založeny na principech solidární ekonomiky a eticky odpovědné výroby a spotřeby. To podpoří přímé a spravedlivé, krátké distribuční řetězce. Předpokladem jsou transparentní vztahy mezi výrobcí a spotřebiteli spočívající v solidárním sdílení rizik a zisků. Agroekologie je politická; žádá po nás, abychom vyzývali a přeměňovali mocenské struktury ve společnosti. Potřebujeme vložit kontrolu nad osivy, biodiverzitou, půdou a územími, vodami, vědomostmi, kulturou a společným dědictvím do rukou těch, kteří žijí svět. Ženy a jejich vědomosti, hodnoty, vize a vedení jsou pro cestu vpřed nezbytné. Migrace a globalizace znamenají, že ženské práce přibývá, avšak ženy mají mnohem omezenější přístup ke zdrojům než muži. Až příliš často není jejich práce ceněna ani uznávána. Aby agroekologie dosáhla svého plného potenciálu, musí v ní existovat rovné přidělování moci, úloh, rozhodování a odměn.

Mládež tvoří, spolu s ženami, jednu ze zásadních sociálních základů pro rozvoj agroekologie. Agroekologie může zajistit převratný prostor pro mladé lidi a jejich příspěvek k sociální a ekologické transformaci, která probíhá v mnoha našich společnostech. Mládež nese odpovědnost za přenos kolektivních vědomostí získaných od jejich rodičů, starších a předků, do budoucnosti. Oni jsou správci agroekologie pro budoucí generace. Agroekologie musí vytvořit oblastní a sociální dynamiku, která dá vzniknout příležitostem pro venkovskou mládež a jež si cení vůdcovství žen.

Strategie

1. Podpořit agroekologickou produkci politikou, která:

- Jemistně ukotvená a celostní ve svém přístupu k otázkám sociálních, hospodářských a přírodních zdrojů.
- Zabezpečí přístup k půdě a zdrojům tak, aby podpořila dlouhodobé investice drobných producentů potravin.
- Zajistí inkluzivní a odpovědný přístup ke správě zdrojů, potravinové produkci, politice veřejných zakázek, městské a venkovské infrastruktury a městskému plánování.
- Podporuje decentralizovaný a skutečně demokratický proces plánování v kombinaci s příslušnými místními vládami a orgány.
- Podporuje patřičná zdravotní a hygienická nařízení, která nediskriminují drobné producenty a zpracovatele potravin praktikující agroekologii.
- Podporuje politiku integrace zdravotních a výživových aspektů agroekologie a tradiční medicíny.
- Zajistí pastevcům přístup k pastvinám, migračním trasám a zdrojům vody, stejně jako k mobilním službám typu zdravotnické péče, vzdělávání a zvěrolékařské služby, které se zakládají na běžné praxi a jsou s ní srovnatelné.
- Zajistí zvyková práva k obecným pastvinám. Zajistí takovou semenářskou politiku, která zaručí kolektivní práva rolníků a domorodců na používání, výměnu, šlechtění, výběr a prodej vlastního osiva.
- Přitáhne a podpoří mladé lidi při vstupování do agroekologického utváření potravin tím, že posílí přístup k půdě a přírodním zdrojům, zajistí spravedlivou mzdu, výměnu a přenos vědomostí.
- Podporuje městskou a příměstskou agroekologickou produkci.
- Ochraňuje práva společenství, která praktikují divoký odchyt, lov a sběr na svých tradičních územích, a podporuje ekologickou a kulturní obnovu území a jejich dřívější hojnosti.
- Uskutečňuje politiku, která zajišťuje práva rybářských komunit.
- Realizuje pokyny Komise pro světovou potravinovou

bezpečnost ohledně vlastnictví a Pokyny drobného rybolovu vydané FAO.¹

- Připravuje a uskutečňuje politiku a programy zaručující právo na důstojný život venkovských pracovníků, včetně skutečné zemědělské reformy a agroekologického výcviku.

II. Sdílení vědomostí

1. Horizontální výměny (rolník-rolníkovi, rybář-rybáři, pastevce-pastevci, spotřebitel a výrobce atd.) a mezigenerační výměny mezi generacemi a napříč různými tradicemi, včetně nových nápadů. Ženy a děti musí být prioritou.
2. Lidová kontrola nad agendou průzkumu, cíli a metodologií.
3. Systematické třídění zkušeností s cílem učit se z historické paměti a stavět na ní.

III. Uznání ústřední role žen

1. Bojovat za rovnocenná práva žen v každé sféře agroekologie, včetně pracovního a zaměstnaneckého práva, přístupu ke společnému dědictví, přímému přístupu k trhům a kontroly příjmu.
2. Programy a projekty musí ve všech stádiích plně zapojit ženy, od nejrannějších formulací přes plánování a aplikaci, do rozhodovacích rolí.

IV. Budovat lokální ekonomiky

1. Posilovat lokální trhy pro lokální produkty.
2. Podporovat rozvoj alternativní finanční infrastruktury, institucí a mechanismů na podporu producentů i spotřebitelů.
3. Reorganizovat potravinové trhy skrze nové solidární vztahy mezi producenty a spotřebiteli.
4. Vyvinout spojnici mezi zkušeností solidární ekonomiky a participačními systémy záruky² tam, kde je to vhodné.

V. Dále rozvíjet a šířit naši vizi agroekologie

5. Vyvinout komunikační plán pro naši vizi agroekologie
6. Podporovat zdravotnické a výživové aspekty agroekologie
7. Podporovat místní ukotvení agroekologie
8. Podporovat praktiky, které umožňují mladým přicházet s neustálou obnovou naší agroekologické vize.
9. Podporovat agroekologii jako klíčový nástroj pro snížení plýtvání a ztrát v potravinovém systému.

1 angl. (IPC) International Planning Committee for Food Sovereignty. (poznámka překladatele)

2 FAO (Food and Agriculture Organisation of the UN) Potravinová a zemědělská organizace Spojených národů (poznámka překladatele)

VI. Budovat spojenectví

1. Konsolidovat a posílit stávající spojenectví, jako je Mezinárodní plánovací komise pro potravinovou suverenitu (IPC).
2. Rozšířit naše spojenectví s dalšími sociálními hnutími a veřejnými výzkumnými organizacemi a institucemi.

VII. Chránit biodiverzitu a genetické zdroje

1. Chránit, respektovat a zajistit správu nad biodiverzitou.
2. Navrátit kontrolu nad osivy a reprodukčním materiálem a implementovat práva výrobců používat, prodávat a vyměňovat jejich vlastní osiva a reprodukční materiál.
3. Zajistit, aby rybářské komunity hrály ústřední roli při kontrole mořských a vnitrozemských vod.

VIII. Ochladit planetu a adaptovat se na klimatickou změnu

1. Zajistit, aby mezinárodní instituce a vlády uznávaly právě agroekologii tak, jak je definována v tomto dokumentu, jako primární řešení pro potírání a adaptaci na klimatickou změnu, a ne „klimaticky chytré zemědělství“ nebo jiné falešné verze agroekologie.
2. Identifikovat, zdokumentovat a sdílet dobré agroekologické zkušenosti místních iniciativ, které se zaměřují na klimatickou změnu.

IX. Veřejně odmítat a bojovat s korporátním a institucionalizovaným zneužíváním agroekologie

1. Bojovat s pokusy korporací a institucí uzurpovat agroekologii jako prostředek prosazování GMO³ a dalších falešných řešení a nebezpečných nových technologií.
2. Odhalovat zájmy, jež zjevně vyhovují korporacím a které jsou skryté za technickými úpravami typu klimaticky chytrého zemědělství, udržitelné intenzifikace a „jemného ladění“ průmyslového zemědělství.
3. Bojovat s komodifikací a zpeněžováním ekologických výhod agroekologie.

Agroekologii jsme vybudovali pomocí mnoha snah a zápasů. Máme oprávněný nárok vést ji do budoucnosti. Tvůrci politik nemohou agroekologii posunout kupředu bez nás. Spíše než pokračovat s podporou sil, které nás ničí, musí respektovat a podporovat naše agroekologické procesy. Vyzýváme stejně smýšlející lidi, aby se k nám připojili při řešení společného úkolu pospolu rozvíjet agroekologii jako součást

našeho úsilí o budování lepšího světa, světa založeného na vzájemném respektu, sociální spravedlnosti, rovnosti, solidaritě a harmonii s naší Matkou Zemí.

Mezinárodní fórum pro agroekologii uspořádaly od 24. do 27. 2015 února v Nyéléni centru v Mali tyto organizace: Coordination Nationale des Organisations Paysannes du Mali (CNOP) jako předsedající; La Via Campesina (LVC), More and Better (MaB), Movimento Agroecológico de América Latina y el Caribe (MAELA), Réseau des organisations paysannes et producteurs de l'Afrique de l'Ouest (ROPPA), World Forum of Fish Harvesters and Fishworkers (WFF), World Forum of Fisher Peoples (WFFP), World Alliance of Mobile Indigenous People (WAMIP).

3 V angličtině „Participatory guarantee systems“. (pozn.překl.)

Evropská výzkumná skupina pro komunitou podporované zemědělství

Pracujeme na uchopení konceptu komunitou podporovaného zemědělství (KPZ) v Evropě zevnitř komunit.

První semínko výzkumné skupiny pro KPZ bylo zaseto na Prvním evropském setkání KPZek v Miláně v roce 2012. Cílem bylo vytvořit prostor pro participativní výzkum tématu KPZ mezi komunitami. V roce 2015 se výzkumná skupina zapojila do projektu Agroecology a také do projektu Common Ground, který byl realizován URGENCI a jeho evropskými partnery, výstupem tohoto projektu je právě tato publikace.

Výzkumná skupina pro KPZ je sestavena ze zástupců více než dvaceti evropských zemí. Reprezentujeme rozmanité obory výzkumu včetně agronomů, geografů, sociologů, ekonomů či environmentalistů. Řada z nás také hospodáří a téměř všichni jsme aktivně zapojeni do místních skupin KPZ a podobných potravinových projektů a máme úzké vazby na místní a regionální sítě.

Dne 25. srpna 2015 jsme se setkali na samotě uprostřed Černého lesa nedaleko německého Freiburgu. Sjeli jsme se ze všech koutů Evropy. Toto úspěšné setkání trvalo dva dny, ubytování a vybavení bylo prosté, ale jídlo, které nám vařil místní anarchistický šéfkuchař, bylo skvělé a bohaté, postele byly pohodlné a krátká procházka lesem k jezeru nám poskytla oddych.

Výstupem tohoto setkání byla definice KPZ, základ dotazníku pojmenovaný Census a společná metodologie pro tuto zprávu. Census byl okamžitě přeložen každým výzkumníkem do národního jazyka a převeden do online formuláře pro šíření. Společně se znalostmi prostředí zástupců jednotlivých zemí tvoří tento výzkum základ této zprávy.

Komunitou podporované zemědělství v Evropě je velmi živou myšlenkou a je důležité jí lépe pochopit. Jedna ze zásadních otázek výzkumu Census zjišťovala rozsah agroekologické praxe jednotlivých KPZek - zda KPZky a jejich zastřešující organizace přijímají hodnoty navržené Nyéléní deklarací agroekologie a používají je ve svých dokumentech? Jak se chápání KPZek liší v Evropě s ohledem na jejich charakter a rozdílnost.

Podporujeme komunitou podporované zemědělství a další vznikající místní krátké dodavatelské řetězce jako cestu k lepšímu potravinovému systému. Doufáme, že tato zpráva bude poskytovat znalosti a inspiraci.

